

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

**„Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom
zlostavljanju i zanemarivanju djece”
-magistarski rad-**

Kandidat:

Dina Mujanović

Broj indexa: 837/II-SW

Mentor:

Doc. dr. Jelena Brkić - Šmigoc

Sarajevo, mart 2023. godine

SARAJEVO, 2023.

STAVOVI STRUČNJAKA IZ OBLASTI PSIHOLOGIJSKOG RADA
O PSIHIČKOM ZLOSTAVLJANJU I ZANEMARIVANJU DJECE

DINA MUJANOVIC

ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

STAVOVI STRUČNJAKA IZ OBLASTI PSIHOSOCIJALNOG RADA O PSIHIČKOM ZLOSTAVLJANJU I ZANEMARIVANJU DJECE

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Dina Mujanović

Broj indexa: 837/II-SW

Mentor:

Doc. dr. Jelena Brkić Šmigoc

Sarajevo, mart 2023. godine

SADRŽAJ

POPIS GRAFIKONA I TABELA.....	6
UVOD	7
I TEORIJSKE OSNOVE RADA	9
1. Pojmovno određenje i karakteristike psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece	
Error! Bookmark not defined.	
1.1. Oblici psihičkog zlostavljanja djece uobitelji.....	11
1.1.1. Odbacivanje.....	12
1.1.2. Teroriziranje.....	13
1.1.3. Ignoriranje.....	13
1.1.4. Manipuliranje.....	14
1.1.5. Izoliranje djece i isključivanje iz obiteljskih odnosa.....	14
1.1.6. Blamiranje, podsmjehivanje, sramoćenje.....	14
1.1.7. Podmićivanje.....	15
1.1.8. Pretjerani pritisak na dijete.....	15
1.2. Pokazatelji psihičkog zanemarivanja.....	15
1.3. Faktori rizika za psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji.....	16
1.4. Pojavnost psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.....	18
1.5. Posljedice psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.....	22
2. Prepoznavanje i prijavljivanje psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece	
..... 25	
2.1. Zakonski okvir psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u BiH.....	25
2.2. Teškoće u prepoznavanju, otkrivanju i prijavljivanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.....	28
3. Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece	
..... 32	
II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	35

1.	Problem	istraživanja
.....	.....	35
2.	Predmet	istraživanja
.....	.....	36
2.1.	Kategorijalno-pojsmovni aparat.....	37
3.	Ciljevi	istraživanja
.....	.....	37
3.1.	Naučni ciljevi istraživanja	38
3.2.	Društveni ciljevi istraživanja.....	38
3.3.	Zadaci istraživanja.....	39
4. Sistem hipoteza	.....	39
4.1.	Generalna hipoteza	39
4.2.	Posebne hipoteze	39
4.3.	Sistem varijabli.....	40
4.4.	Sistem indikatora.....	40
5.	Uzorak	istraživanja
istraživanja.....	-	sudionici
.....	.....	40
6. Mjerni instrumenti	.....	44
7.	Postupak	istraživanja
.....	.....	46
8. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	.....	47
9. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	.....	48
III	REZULTATI	ISTRAŽIVANJA
.....	.....	49
3.1.	Procjena nivoa educiranosti stručnjaka o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece	49
3.2.	Stavovi stručnjaka o prepoznavanju i prijavi psihičkog zlostavljanja i zanemarivanje djece.....	55

3.3. Preporuke stručnjaka za olakšano prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece	60	
IV	RASPRAVA	
.....	63	
V ZAKLJUČAK	70	
VI	POPIS	LITERATURE
.....	73	
VII PRILOZI	78	

Popis grafikona i tabela

Grafikoni

Grafikon br.1 - Spol ispitanika anketnog upitnika

Grafikon br. 2 – Broj ispitanika u odnosu na dobne skupine

Grafikon br. 3 – Broj ispitanika u odnosu na profesionalno usmjerjenje

Grafikon br. 4 – Broj ispitanika u odnosu na radno mjesto obuhvaćenih istraživanjem

Grafikon br. 5 – Broj ispitanika u odnosu na radni staž obuhvaćenih istraživanjem

Tabele

Tabela 1. Iskustvo u radu s psihičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem djece

Tabela 2. Utvrđeni status psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Tabela 3. Oblici psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece s kojim su se ispitanici susretali u radu

Tabela 4. Poduzete pravne radnje u slučaju identifikacije psihičkog nasilja i zanemarivanja djece

Tabela 5. Upoznatost s različitim oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Tabela 6. Uvjerenja o karakteristikama psihičkog nasilja nad djecom

Tabela 7. Uvjerenja o faktorima rizika za pojavu psihičkog zlostavljanja

Tabela 8. Opće reagiranje na spoznaju o psihičkom nasilju nad djecom

Tabela 9. Teškoće za prepoznavanje i reagiranje na pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom

Tabela 10. Teškoće za prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom

Tabela 11. Postojanje zakonskih posljedica u slučaju neprijavljivanja psihičkog nasilja nad djecom

Tabela 12. Službe koje su izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Tabela 1. Prijedlozi za olakšano prepoznavanje i omogućavanje prijavljivanja slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

UVOD

Zlostavljanje i zanemarivanje prisutno je vijekovima, u svim slojevima društva, širom svijeta. Savremena literatura prepoznaje nekoliko oblika zlostavljanja i zanemarivanja, a psihičko zlostavljanje prvi su spomenuli J. Garbarino i sur. (1978., 1986., prema Tomison i Tucci, 1997.) svojim određenjem psihičkog zlostavljanja kao «sustavnog napada odrasle osobe na razvoj *selfa* i socijalne kompetencije kod djeteta te obrasca psihički destruktivnog ponašanja», a koncept se dalje proširivao istraživanjima i kliničkim opservacijama.

U novije vrijeme javnost se više interesira za razumijevanje karakteristika, uzroka i posljedica psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, čemu je posebno doprinijelo donošenje Konvencije o pravima djeteta (1989.) koju su vremenom ratificirale države širom svijeta među kojima je i BiH. Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece manje je vidljivo od drugih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, široko je rasprostranjeno i najčešći je oblik zlostavljanja i zanemarivanja što potvrđuje činjenica da je prisutno uz sve druge oblike zlostavljanja i zanemarivanja. Kao samostalno, teško se uočava, a samim time otežana je i prijava i procesuiranje ove vrste zlostavljanja i zanemarivanja djece u porodicama pa se smatra da veliki broj djece trpi psihičko zlostavljanje ili zanemarivanje u porodicama.

U radu stručnjaka osnovni je problem prepoznavanje i prijavljivanje ovog zlostavljanja i zanemarivanja u pravo vrijeme te adekvatno reagiranje nadležnih tijela po pitanju rada na identificiranju te rada sa djecom žrtvama ovog zlostavljanja i zanemarivanja. Stručnjaci u BiH su suglasni da je psihičko zlostavljanje i zanemarivanje u porastu, ali i da teškoće u prijavljivanju predstavljaju i manjkavosti u zakonima i pravnim sistemima poput nepostojanja jedinstvenog registra za prijavu slučajeva nasilja nad djecom, nepostojanje jedinstvene ustanove koja se bavi isključivo zaštitom djece i porodice te radom na slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja, prikupljanje podataka o slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja iz različitih ustanova, uključivanje stručnjaka koji nisu formalno obrazovani ni sposobljeni u rad sa djecom, kao i brojne druge teškoće u radu stručnjaka na suzbijajnju i adekvatnom procesuiranju ovog problema.

Ispitivanje stavova stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, koji kontinuirano rade sa djecom, u središtu je ovog istraživanja jer se smatra da mišljenje i stav stručnjaka o nekim pojavama odražava savremene spoznaje i da dobijanje uvida u njihove stavove može uveliko

doprinijeti promjenama u pravcu boljeg razumijevanja, identificiranja, ali i boljeg tretiranja ovog problema.

U ovom radu prikazati će se problematika ovog „prikrivenog“ oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece, karakteristike, faktori rizika, kao i same posljedice, a stavovi stručnjaka o ovom problemu smatrati će se izvorom novih spoznaja o mogućnostima promjena i adekvatnijeg rješavanja i suzbijanja problema prihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u porodicama.

I TEORIJSKE OSNOVE RADA

1. Pojmovno određenje i karakteristike psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Kada se govori o zlostavljanju i zanemarivanju djece, tada se najčešće misli na fizičko i seksualno zlostavljanje, a rjeđe i na psihičko zlostavljanje. Dosadašnja istraživanja u području psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece potvrđuju da je psihičko zlostavljanje „neuhvatljivi koncept“, koji ne ostavlja jasne vidljive dokaze i predstavlja izazov i u istraživanju i u svakodnevnoj praksi.

Ovaj oblik zlostavljanja vrlo često prate i drugi oblici zlostavljanja i zanemarivanja, ali se javlja i samostalno. Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece predstavlja namjerno ponašanje koje veoma ozbiljno narušava psihički integritet djeteta kroz brojne oblike. Ovu vrstu nasilja nad djecom je veoma teško uočiti, a posebno kada se javlja samostalno, bez prisustva fizičkog nasilja. Efekti ovog nasilja nisu odmah vidljivi nego se ispoljavaju kroz sistemsko zlostavljanje u dužem vremenskom periodu (Buljan Flander, Kocijan Hercigonja. 2003). Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje može se događati unutar bilo kojeg relevantnog odnosa, ali najzastupljenije je u obiteljskim odnosima. Treba istaći da pojedinačni incidenti ili nekoliko incidenata neadekvatnog postupanja ne moraju nužno značiti psihičko nasilje nad djecom. Da bismo nešto definirali kao zlostavljuće ili nasilno ponašanje, mora se raditi o ponavlajućim učestalim postupcima koji prožimaju čitav odnos. Ovaj vid nasilja treba sagledati kroz kulturološki kontekst i socijalnu sredinu u kojoj se određena postupanja događaju. Iako ono ima izrazito negativne posljedice za dijete u svim aspektima djetetovog života i dalje mnogi smatraju da je ovaj oblik zlostavljanja najmanje ozbiljan (Buljan Flander, 2003). Za to postoji više razloga, a kao najistaknutiji se spominju nedovoljno jasna definiranost psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, nedovoljno jasna povezanost uzroka i posljedica kao i teškoće procjene efekta psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece (Ždero, 2005).

Autorica Ždero (2005), u svom radu navodi da je među stručnjacima je zastupljeno mišljenje da se radi o obliku zlostavljanja s najvećom prevalencijom te da ima negativne učinke na razvoj djeteta koji ne nestaju sa odrastanjem. S druge strane, nijedan drugi oblik zlostavljanja djece nije stvorio toliko teškoća u praksi i toliko konfuzije u istraživanju. Dio teškoća proizilazi iz nedostatka jedinstvenog i preciznog određenja pojma psihičkog zlostavljanja i

zanemarivanja. Različite discipline razvijale su različite definicije za vrlo različite svrhe pa to neslaganje dolazi do izražaja već kod samog naziva.

Na našem području zastavljen je termin „emocionalno zlostavljanje“ (Puhovski, 2002.; Pećnik, 2003.; Kocijan Hercigonja, 2003.).

U literaturi engleskog govornog područja su se koristili termini poput verbalnog zlostavljanja, mentalnog zlostavljanja (prema Black i Heyman, 1999.) ili mentalne okrutnosti, „psihičkog udaranja“ (prema Tomison i Tucci, 1997.), ali se danas najčešće koristi termin psihičko ili emocionalno maltretiranje, odnosno zlostavljanje i zanemarivanje djece. Najčešće su termini „psihičko“ i „emocionalno“ sinonimi. Hart i sur. (1996.) predlažu upotrebu termina „ psihičko zlostavljanje i zanemarivanje“ jer ga smatraju dostatno širokim da obuhvati značajne kognitivne i afektivne dimenzije zlostavljanja i zanemarivanja. Neki autori (Iwaniec, 2000.; Doyle, 2001.; Glaser, 2002.) koriste termin emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje. Iwaniec (2000.) određuje emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje kao neprijateljsko ili ravnodušno ponašanje roditelja koje narušava djetetovo samopoštovanje, umanjuje osjećaj postignuća i pripadanja, te sprječava zdrav i sretan razvoj djeteta (Ždero, 2005). Prema navodima autora Iwaniec (2000.) psihičko zlostavljanje i zanemarivanje su povezani i treba ih razmatrati u okviru šireg koncepta psihičkog maltretiranja djece. Psihičko zlostavljanje O'Hagan (prema Iwaniec 2000.) definira kao trajno, ponavljače, neprikladno ponašanje koje oštećuje ili značajno smanjuje kreativni i razvojni potencijal važnih mentalnih sposobnosti i procesa djeteta (inteligenciju, pamćenje, prepoznavanje, percepцију, pažnju, jezik i moralni razvoj).

U ovom radu koristiti će se termin „psihičko zlostavljanje i zanemarivanje“, uvažavajući preporuke predhodno navedenih autora, prema kojima taj termin obuhvata i kognitivne i afektivne dimenzije problema uz uključivanje zlostavljujućih i zanemarujućih aspekata ponašanja roditelja (skrbnika). Odnosno, koristiti će se termin koji obuhvata psihičko zlostavljanje i zanemarivanje, a to je termin „psihičko nasilje“ nad djecom.

Postoje neki elementi, odnosno karakteristike koji su zajednički većini određenja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja (Tomison i Tucci, 1997.), a to su:

- neprikladno ponašanje skrbnika mora biti kontinuirano i ponavljače,
- problem treba razmatrati u kulturnoškom kontekstu,

- društveni standardni o prikladnom ponašanju skrbnika stalno se mijenjaju, nisu homogeni, a nije ih lako identificirati
- U definiciju treba biti ugrađen i subjektivni doživljaj žrtve
- Problem treba razmatrati iz razvojne perspektive
- Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje može narušiti razvoj kognitivnih sposobnosti i vještina, negativno djelovati na osjećaj povjerenja, interpersonalne odnose i izražavanje emocija.

Općenito, za mnoge stručnjake psihičko zlostavljanje i zanemarivanje predstavlja ponavljajući obrazac ponašanja koja pokazuju djetetu da je bezvrijedno, nevoljeno, neželjeno te da ono predstavlja samo sredstvo zadovoljavanja tuđih potreba ili pak, ozbiljne prijetnje fizičkim i psihičkim nasiljem (Brassard, Hart i Hardy, 1991., prema Hart i sur., 1996.).

Značajna je rasprava koja se vodila među autorima o tome odnosi li se psihičko zlostavljanje i zanemarivanje na ponašanje roditelja ili na posljedice takvog ponašanja po dijete, te je li potrebno dokazati oba elementa za određenje takvog oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece. Zaključeno je da na prvom mjestu treba tražiti dokaze o lošem postupanju, a ne posljedice, koje mogu biti povezane s drugim objašnjenjima (Glaser, 2002.).

1.1. Oblici psihičkog zlostavljanja djece u obitelji

Buljan Flander i Kocjan -Hercigonja (2003), naglašavaju da ukoliko su interakcije između djeteta i roditelja kontinuirano neprijateljske, ako su roditelji odbacujući i pretjerano kritični ili ravnodušni, taj odnos postaje kontinuirano neprijateljski, hladan te dijete u tom odnosu razvija nesigurnost. Iste autorice smatraju da odrasli vrlo često, u zadovoljenju svojih ličnih interesa, svjesno ili nesvjesno povređuju dijete, izlažući ga sukobima unutar porodice, manipulirajući djetetovim osjećajima, ucjenjujući ga ili zaustavljajući njegov razvoj radi svojih sebičnih ili bolesnih razloga, tačnije zbog potrebe za apsolutnom kontrolom nad djetetom roditelji zapravo zlostavljaju dijete.

Kada se govori o oblicima u kojima se javlja psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece, potrebno je naglasiti da poznavanje i raspoznavanje oblika psihičkog nasilja djece igra važnu ulogu u radu stručnjaka sa djecom i njihovim porodicama. Svaki od oblika psihičkog nasilja djece može se javiti pojedinačno, samostalno, grupno, ali i uz neki drugi oblik nasilja, kao npr. uz fizičko ili seksualno nasilje nad djecom. Shodno tome, u radu stručnjaka, od velikog je

značaja znati prepoznati oblike psihičkog nasilja i prema tome ustanoviti mogućnost prisutnosti i drugih oblika nasilja djece.

Prema autorici Buljan-Flander (2003) brojni su oblici psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, a svaki od njih se javlja zbog potrebe za apsolutnom kontrolom nad djetetom. Najčešći oblici psihičkog zlostavljanja djece :

- Odbacivanje djetetovih potreba
- Teroriziranje ili tretiranje djeteta kontinuiranim verbalnim napadima koji stvaraju strah, napetost i nesigurnost
- Ignoriranje i degradiranje djeteta što uključuje i izostanak pozitivnih stimulacija
- Manipuliranje djetetom u cilju zadovoljenja nekih svojih potreba koje nisu sukladne djetetovim
- Izolacija
- Konstantni sarkazam, ponižavanje (blamiranje)
- Podržavanje djetetovog neadekvatnog ponašanja, podmićivanje
- Verbalni napadi
- Pritisak na dijete da brže odraste što proizilazi iz roditeljskih potreba a koje dijete ne može zadovoljiti radi faze svog psihobioločkog razvoja

U narednih nekoliko redaka ukratko će se objasniti svaki od pobrojanih oblika psihičkog zlostavljanja.

1.1.1. Odbacivanje

Potreba za prihvaćanjem je jedna od najsnažnijih ljudskih potreba. Prihvaćanje djeteta je zapravo priznanje da ga se prihváća onakvim kakvo ono je. No, danas, veliki broj djece doživljava odbacivanje i neprihvaćanje od strane svojih roditelja (Bilić i sur., 2012). Prema istim autorima odbacivanje se može manifestirati fizičkim napuštanjem, nepružanjem pomoći te interakcijama bez emocija, tj. nepokazivanjem topline i ljubavi. U dojenačkoj dobi se odbacivanje očituje u roditeljskom neprihvaćanju i neodgovaranju na djetetovu potrebu za kontaktom i povezanošću, kao što je neuzvraćanje osmijeha. U ranom djetinjstvu, roditeljsko

odbacujuće ponašanje je najočiglednije u isključivanju djeteta iz obiteljskih emocionalnih interakcija te neiskazivanju topline i ljubavi.

U adolescenciji, odbacujući roditelji odbijaju prihvati potrebe mlade osobe za većom autonomijom kao što je izbor prijatelja, načina zabave i takvo ponašanje adolescenti doživljavaju kao odbacivanje (Bilić i sur., 2012).

Nisu rijetki slučajevi transgeneracijskog prijenosa kada osobe, zlostavljanje koje su proživjeli u djetinjstvu, prenose u svoju obitelj i okolinu (Pećnik, 2003).

Odbacivanje obuhvaća: odbijanje djetetovih potreba za psihološkom, medicinskom ili edukativnom pomoći, omalovažavanje i podsmjeh, kritiziranje i povređivanje, sprječavanje djetetovog razvoja autonomije, onemogućavanje razvoja privrženosti sa drugim osobama, nazivanje djeteta pogrdnim imenima (glup, debeo, ružan i sl.), podređivanje djetetovih potreba potrebama odraslih, isl.

1.1.2. Teroriziranje

Ovaj oblik psihičkog nasilja nad djecom obuhvaća primjenu podražaja različitog intenziteta za što dijete nije spremno niti biološki niti psihološki i što kod djeteta izaziva strah i paniku (Buljan-Flander, 2003.).

Najčešći oblici teroriziranja: konstantne prijetnje djetetu npr. oružjem, nožem i dr., upotreba bizarnih disciplinskih metoda, neprekidno naglašavanje djetetove krivnje, ismijavanje dječijeg straha i kažnjavanje na način da ako se dijete npr. boji mraka da ga se zatvori u mračnu prostoriju, tjeranje djeteta na igre i aktivnosti kojih se boji, konstantna prijetnja suicidom, stalno prisustvovanje porodičnom nasilju, pretjerana nježnost depresivnih roditeljima koja za posljedicu ima osjećaj gušenja, straha i nelagode kod djeteta, isl.

U teroriziranje se ubrajaju i ritualistička zlostavljanja, kada roditelji uključuju djecu u sistematske, bizarne grupne aktivnosti u sklopu religijskih i pseudoreligijskih aktivnosti. (Higgins, Cabe 2000., Wolfe 1999.)

1.1.3. Ignoriranje

Ignoriranje uključuje odgovaranje ili zakašnjelo odgovaranje na djetetove potrebe, izostanak pomoći kada je ona djetetu nužna, nesudjelovanje u procesu socijalizacije i na taj način onemogućavanje razvoja djetetovih socijalnih procesa (Buljan-Flander,2003).

Oblici ignoriranja: nedostatak stimulacije na pravi način, neodgovaranje na djetetove potrebe, roditelj nikad ne gleda dijete, već negdje pored njega, ne zove ga po imenu već koristi zamjenice ili neodređene riječi, roditelj ne dodiruje dijete, ignorira djetetovo prisustvo, ponaša se kao da dijete ne postoji, ne pokazuje emocije, vrlo često takvi roditelji ponavljaju "...ne želim da ga razmazim ili pokvarim.."

Ignoriranje može biti i dio zanemarivanja, što uključuje uskraćivanje djetetu neophodnih stvari, kao što su odjeća, hrana, nadzor i sl. (Buljan-Flander, 2003).

1.1.4. Manipuliranje

Manipuliranje djece, prema autoricama Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja (2003) odnosi se na aktivnosti u kojima odrasli koriste dijete u svrhu postizanja nekih svojih ciljeva ne vodeći pri tome računa o djetetovim potrebama, osjećajima i interesima. Manipuliranje djecom je često prisutno u sukobima među roditeljima, posebno u brakorazvodnim parnicama, kada roditelji koriste i djecu kao sredstvo obračuna i ucjene partnera, ne vodeći računa o psihičkom i emotivnom stanju i potrebama djeteta u tim situacijama.

Prema Bilić i sur. (2012) neki od načina manipulacije djetetom: vrijedanje drugog roditelja, poticanje na iskorištavanje drugog roditelja, ometanje ili zabrana susreta s članovima obitelji drugog roditelja, preuveličavanje i naglašavanje propusta drugog roditelja. Svaki od načina manipulacije djetetom izaziva posljedice kod djeteta koje mogu biti prisutne i tokom cijelog života. Kada se manipulira na te načine djetetom ono se često osjeća odgovornim za roditeljske svađe. Osjeća se zbunjeno, bespomoćno, nemoćno. Kod djeteta pojavljuju se poremećaji spavanja i hranjenja, različiti strahovi i fobije, postaje depresivan, povlači se u svijet fantazije.

1.1.5. Izoliranje djece i isključivanje iz porodičnih procesa

Autorica Buljan-Flander (2003) izoliranje objašnjava kao isključivanje ili izoliranje djece iz porodičnih procesa od strane roditelja, kako bi zaštigli djecu, što zapravo dovodi do razočarenja ili osjećaja uskraćenosti kod djeteta jer nije sudjelovalo u nekom porodičnom događaju ili nije na vrijeme saznalo za neku porodičnu situaciju (npr. bolest ili smrt u porodici). U navedenu kategoriju najčešće se ubraja: onemogućavanje djetetu da participira u normalnim porodičnim aktivnostima, onemogućavanje kontaktiranja sa vršnjacima, fizičko odvajanje djeteta od ostalih članova porodice, nedozvoljavanje da dijete participira o socijalnim školskim aktivnostima, kažnjavanje djeteta ako kontaktira sa ostalim članovima

porodice, onemogućavanje kontaktiranja sa djedovima, bakama i drugim bliskim članovima porodice.

Djeca odrasla u ozračju izolacije direktno uče da su vanjski kontakti opasni. Takva djeca ne sudjeluju u školskim socijalnim aktivnostima, nemaju prijatelja, usamljeni su, nesigurni, nepovjerljivi (Bilić i sur., 2012).

1.1.6. Blamiranje, podsmjehivanje, sramoćenje

Učestali verbalni napadi na dijete s naglaskom na negativne aspekte, kritiziranje djeteta i vrijeđanje, odnosno nazivanje pogrdnim imenima pred drugima, izbjegavanje pohvala, a s druge strane primjećivanje i reagiranje samo onog što dijete napravi loše (Ilić, 2015).

Najčešći oblici: kontinuirano negativno verbalno napadanje djeteta, kritiziranje pred drugima, odrasli se obraćaju djetetu samo kada učini nešto loše, nikada kada učini nešto dobro, odrasli nikada ne pohvaljuju dijete, nazivanje djeteta pogrdnim imenima posebice u prisustvu drugih (Buljan-Flander, 2003.).

1.1.7. Podmićivanje

Obuhvaća poticanje dječjeg agresivnog i seksualiziranog ponašanja. Najčešći oblici podmićivanja su poticanje antisocijalnog ponašanja, regresivnog, infatilnog ponašanja, kao i zaustavljanje razvoja djetetove autonomije (Buljan-Flander, 2003.).

1.1.8. Pretjerani pritisak na dijete

Odnosi se na neprekidno naglašavanje očekivanja od djeteta od strane roditelja i iskazivanje nezadovoljstva djetetom, odbijanje pomoći djetetu, kupnja igračaka i uključivanje u aktivnosti koje nisu primjerene dobi djeteta i njegovim sposobnostima radi zadovoljavanja osobnih želja i očekivanja (Ilić, 2015).

Najčešći oblici: roditeljsko neprekidno naglašavanje očekivanja od djece, roditeljsko neprekidno kritiziranje, neprekidni pritisak na dijete, roditelji nikad nisu zadovoljni, izostanak pomoći riječima „...to je tako jednostavno, za to ti ne treba pomoći..“, neprekidno uspoređivanje s drugima u negativnom smislu za dijete, zahtijevanje rane kontrole sfinktera, isl. (Buljan-Flander, 2003.).

Roditelji pokazuju osjećaje samo ako dijete zadovolji njihove potrebe i očekivanja. U takvim porodicama vrijedi pravilo: „ljubav treba zaslužiti“ (Buljan-Flander, 2003).

1.2. Pokazatelji psihičkog zanemarivanja

Zanemarivanje obuhvata kako izolovane događaje tako i obrazac u kome roditelj ili drugi član porodice ponavljano propuštaju da obezbijede djetetu razvoj i blagostanje – kada je roditelj u mogućnosti da tako čini – u jednoj ili više oblasti: zdravlje, obrazovanje, emocionalni/psihički razvoj, ishrana, bezbjedni uslovi stanovanja (Singer, 2005.). Roditelji zanemarene djece nisu nužno siromašni, oni mogu da budu i dobrog imovinskog stanja (Buljan-Flander, Kocijan-Hercigonja, 2003.)

U svom radu, autorica Greganić (2016) ističe da je ovaj oblik zanemarivanja čest. Najčešće se očituje u neobaziranju na djetetove potrebe i želje. Roditelje ne zanima da li dijete nešto želi ili ne želi već samo slijede svoje potrebe i zakone. Vrlo se često događa da roditelji ne pomažu djetetu u kriznim situacijama te se ono osjeća samo i odbačeno. Takva djeca podršku traže u grupama vršnjaka sličnih problema te to dovodi do stvaranja grupe od kojih neke kreiraju neka svoja pravila ponašanja, često usmjerena protiv društvenih normi.

Psihičko zanemarivanje obuhvaća ponašanje odraslih na način da ne vode računa o djetetovim osjećajima, primjerice, kada roditelj ogovara drugog roditelja pred djetetom, kada se roditelji svađaju pred djetetom ili se ponašaju tako da dovode dijete u neugodnu situaciju (pjanstvo, skidanje pred djetetom, isl.) (Buljan-Flander, Kocijan-Hercigonja, 2003).

Pokazatelji psihičkog zanemarivanja djece su: povučenost, sramežljivost, nisko samopouzdanje, izjave djeteta da se osjeća osamljeno, napušteno, agresivnost, krađa, neposlušno ponašanje u razredu, delinkventno ponašanje i sl. (Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece, 2014). Psihičko zanemarivanje može dovesti do antisocijalnog i graničnog poremećaja ličnosti, PTSP-a, opsesivno-kompulzivnog poremećaja i depresije (Sesar i Sesar, 2008). Česta je i pojava patoloških ponašanja poput tikova, uzrujavanja, krađe, fizičkih pritužbi i samokažnjavajućih ponašanja (Hildyard i Wolfe, prema Glaser, 2002).

Često se uz psihičko zanemarivanje događa i psihičko ili neko drugo zlostavljanje. Djeca su češće zanemarivana od strane majke i nju se češće optužuje za zanemarivanje jer se smatra da su upravo majke odgovorne za toplinu, ljubav, skrb i brigu djece (Bilić i sur.,2012).

Od velikog je značaja osposobljavanje stručnjaka svih profila da prepoznaju zanemarivanje djece i njihovu ugroženost te raditi na eliminiranju faktora rizika i staviti pod nadzor rizične porodice.

1.3. Faktori rizika za psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji

Faktori koji povećavaju vjerovatnost pojave zlostavljanja nazivaju se rizični faktori ili faktori rizika. Oni mogu biti na razini same osobe -djeteta (spol, sposobnosti, crte ličnosti isl.), ali još su značajniji oni na razini okoline, tj. u obitelji, školi, susjedstvu i široj društvenoj zajednici (Ždero, 2005). Faktore rizika za psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece je teško utvrditi obzirom da se njihove definicije mijenjaju od istraživanja do istraživanja, malo je standardiziranih mjernih instrumenata razvijeno te nedostaje empirijskih istraživanja u ovom području (Black, Schumacher, Smith Slep i Heyman, 1999.). Prema navodima autorice Ždero (2005), pregledom 283 stručna članka (Black, Smith Slep i Heyman, 2001., prema Pušovski, 2002.), u kojima je provjeravan utjecaj većeg broja mogućih rizičnih činitelja, utvrđeni su faktori rizika prema obilježjima djeteta, obilježjima roditelja i obilježjima okoline.

Obilježja djeteta:

- dob djeteta: starija djeca imaju veću vjerovatnost da budu psihički zlostavljana
- spol djeteta: nema značajne povezanosti
- obiteljska struktura (razvedeni, samohrani roditelji ili cjelovita obitelj): nisu nađene razlike

Obilježja roditelja:

- tjelesno i verbalno nasilje među roditeljima je snažan prediktor psihičkog zlostavljanja djeteta
- majke koje psihički zlostavljaju djecu općenito su agresivnije, pokazuju veći stupanj socijalne anksioznosti, manje samopouzdanja i socijalnih aktivnosti u odnosu na nezlostavljajuće majke
- roditelji s psihopatološkim elementima i neurotskim simptomima imaju veću vjerovatnost za psihičko zlostavljanje djece
- roditelji koji su i sami u djetinjstvu bili zlostavljeni imaju veću vjerovatnost za psihičko zlostavljanje djece

Obilježja okoline:

- rizik za zlostavljanje veći ako dijete živi u zajednici s povećanom razinom kriminala
- rizik za zlostavljanje veći ako dijete živi u obitelji s malim prihodima

- broj djece je negativno povezan s vjerojatnošću psihičkog zlostavljanja djece, ali se efekt gubi kada se kontroliraju varijable dobi, spola i rase djece, obiteljski prihodi i struktura obitelji.

Više obilježja roditelja i obitelji u kojima su djeca izložena psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju : loši, često nasilni bračni odnosi, socijalna izolacija, impulzivnost ličnosti, loše zdravlje, siromaštvo, haotični životni stil, psihijatrijski problemi, slabe socijalne vještine i vještine rješavanja problema, teškoće u socijalnoj komunikaciji, zanemarenost i zlostavljanost roditelja u djetinjstvu, nedostatak znanja o potrebama djeteta sukladno dobi, zloupotreba različitih sredstava ovisnosti, nisko samopoštovanje majki, samohrano roditeljstvo, roditelji koji ne žele djecu (Iwaniec, 2000.).

Neka, urođena obilježja djeteta mogu uticati na odnos roditelj – dijete. Iwaniec (2000.) navodi kongenitalna obilježja neke djece (npr. hipersenzibilnost, neprilagodljivost, iregularnosti u biološkim funkcijama), što ih čini „teškim“ za skrb i odgoj jer mogu u roditeljima stvarati osjećaj krivnje, bespomoćnosti, zamjeranja.

Prema navodima Poliklinike za zaštitu djece i mlađih grada Zagreba (2010), dijete mlađe dobi, pogotovo ako je rođeno s nekom teškoćom ili se ne ponaša u skladu s očekivanjem i zahtjevima roditelja, izloženo je većem riziku da će biti zanemareno na neki način. Također, u obiteljima u kojima je prisutno nasilje, u kojima otac ne sudjeluje u odgoju i brizi o djeci, kao i u onima s puno djece te u onima gdje su djeca prepuštena sama sebi, mnogo su češće djeca zanemarena, bez obzira na socioekonomski status.

Obilježja djece, iako značajna, predstavljaju samo mali dio ukupnog složenog sklopa okolnosti koji na koncu dovode do zlostavljanja ili zanemarivanja (Sidebotham i Heron, 2003.).

Analizirajući faktore rizika moramo poći od činjenice da djetinjstvo, često, nije period sreće i bezbrižnosti već da je djetinjstvo period tuge. Djeca su zavisna od svoje okoline, odrasli odlučuju u ime djece, odrasli „najbolje znaju šta je dobro za njihovo dijete“, odrasli odlučuju u ime djeteta često pod uticajem svojih potreba, trauma i svojih stavova, što je često vrlo destruktivno po dijete. Dijete ne bira roditelje, ono ulazi u obitelj potpuno nespremno za ono što ga čeka, ono je kao otvorena knjiga praznih stranica u koju roditelji i okolina pišu sadržaj, a kasnije, ti isti pisci smatraju knjigu lošom i odbacuju je, zaboravljajući ko ju je napisao, dakle, ko je odgovoran za kvalitetu (Buljan-Flander, 2003.).

Odrasli ili roditelji često su slabo opremljeni znanjem da se učinkovito nose sa normalnim zahtjevima djece u različitim razvojnim fazanama (Oates, 1996).

Identifikovanje faktora rizika od velikog je značaja za rad svih stručnjaka jer nam može pomoći da prepoznamo rizičnu djecu i prije nego što se pojave problemi u ponašanju i na taj način omogući rad na prevenciji sa djecom u riziku i njihovim porodicama.

1.4. Pojavnost psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Veliki broj psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja koja se dogode, nikada ne bude otkriven i ne uđe u službenu statistiku. Mnoga djeca većinu svog djetinjstva provedu pod nekim oblikom psihičkog nasilja te u konačnici razviju destruktivne oblike ponašanja I druge posljedice. Kod ovog oblika zlostavljanja, ali i drugih, učestalo je da se slučaj zlostavljanja često prešuti pa nikada ne bude prijavljen ni razjašnjen. Ovo je još jedna okolnost koja ukazuje na to da statistika ne može pokazati potpunu ni stvarnu sliku psihičkog zlostavljanja te da istraživanja o ovom obliku nasilja zaostaju u odnosu na istraživanja o drugim oblicima nasilja (Rajter, 2019).

Smatra se da samo mali udio ukupnog broja slučajeva zlostavljane i zanemarivane djece biva prijavljeno nadležnim državnim službama, čak i unatoč postojanju zakonske obveze prijavljivanja. Djeca i roditelji često prikrivaju zlostavljanje (Killen, 2001.).

Neka starija istraživanja, iz perioda devedesetih godina, govore o pojavnosti i rasprostranjenosti psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Tako je psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece bilo prepoznato kao primarni oblik zlostavljanja u oko 11% od 2 milijuna slučajeva zlostavljane i zanemarene djece prijavljenih između 1986. i 1987. godine Američkoj humanoj organizaciji (American Humane Association, prema Hart i sur., 1996.). Godine 1986. Nacionalni centar za zlostavljanu i zanemarenju djeci SAD objavio je da je u toj godini identificirano 211.100 psihički zlostavljane djece i 223.100 psihički zanemarene djece. U istom podatku navodi se da nisu nađene razlike u odnosu na spol. Također se navodi da je učestalost zlostavljanja 5 puta češća u siromašnim obiteljima, bez obzira kojoj rasi ili etičkoj skupini pripadaju.

Glaser (2002) smatra da je broj psihički zlostavljane djece u SAD-u i Engleskoj podcijenjen. Broj službeno registriranih slučajeva u kategoriji psihičkog zlostavljanja raste godišnje u Engleskoj.

U Hrvatskoj se slučajevi psihičkog/emocionalnog zlostavljanja i zanemarivanja ne registriraju zasebno, već u jedinstvenoj kategoriji zajedno s tjelesnim nasiljem (Izvješće Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, 2005.). Istraživanje Vranić i sur. (2002., prema Buljan Flander, 2003.), provedeno na studentskoj populaciji, pokazuje da je 25 – 27% ispitanih studenata do svoje 14. godine doživjelo neke oblike psihičkog zlostavljanja. U tom istraživanju svjedočenje nasilju u obitelji je mjereno kao zasebna kategorija (17,8% studenata je svjedočilo fizičkom, 26% psihičkom nasilju u obitelji). Prema Puhovski (2002) rezultati dobiveni u Hrvatskoj prilično su u skladu s rezultatima u nekim istraživanim zemljama istočne Europe te nekim zapadnim zemljama. Ista autorica u svom ispitivanju provedenom na populaciji od 342 zagrebačka osnovnoškolca, polaznika četvrtog razreda, ukazuje na 30,7% ispitanika koja su doživjela roditeljska ponašanja koja smatramo psihičkim zlostavljanjem.

Autorica Ajduković (2012) ističe kako i Hrvatska kao i druge zemlje svijeta imaju slabost kada je riječ o istraživanjima nasilja čiji je fokus psihičko nasilje i seksualno zlostavljanje.

Prema Brkić-Šmigoc, Vajzović, Đapo, Mameledžija, Osmić (2013), „Sarajevski žurnal za društvena pitanja“, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, podaci iz projekta „BECAN – Epidemiološka studija zlostavljanja i zanemarivanja djece“ provedena u Hrvatskoj, po uzorku od 2% djece od 11,13 i 16 godina, prikupljeni u periodu 2009-2011. godine, objavljeni u članku Ajduković i sur. (2012.) o prevalenciji i incidenciji nasilja nad djecom u obitelji, govore da je izloženost djece psihičkoj agresiji bila: 5. razred 59%, 7. razred 77,1%, drugi razred srednje škole 82,5%; psihičkom zlostavljanju: 5. razred 22,8%, 7. razred 26,8%, drugi razred srednje škole 34,8%; tjelesnom kažnjavanju : 56,1%, 7. razred 68,4%, drugi razred srednje škole 72,3% i tjelesnom zlostavljanju: 5. razred 26,2%, 7. razred 34%, drugi razred srednje škole 40,7%. Dakle, prema rezultatima ovog istraživanja, djeca u obitelji su bila najviše izložena psihičkoj agresiji, a najveća korelacija postoji između tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja.

Pretragom članaka „Hrvatske znanstvene bibliografije (CROSBI)“ i baze „Google Scholar“ pronađeno je nekoliko znanstvenih članaka i diplomskih radova koji su se bavili ovom tematikom. Ajduković, Rajhvajn, Bulat i Sušac (2018.) prikazale su rezultate istraživanja iz 2013. godine koje je koristilo sličnu metodologiju kao i projekt „BECAN“ te je u radu izloženost nasilju korištena kao prediktor internaliziranih i eksternaliziranih problema adolescenata. Prikazani su rezultati životne prevalencije za nasilje doživljeno u obitelji, neovisno o počinitelju. Rezultati pokazuju kako je u dobroj skupini djece od 13 godina psihičku agresiju doživjelo 71,3% djece, psihičko zlostavljanje 25,1%, tjelesno kažnjavanje

58,9%, a tjelesno zlostavljanje 28,4%. U dobroj skupini od 18 godina psihičku agresiju doživjelo je 79,5% adolescenata, psihičko zlostavljanje 33,1%, tjelesno kažnjavanje 67,1% a tjelesno zlostavljanje 33,1% adolescenata. Ivrlač (2014.) je u sklopu diplomskog rada na uzorku 137 mladića iz dvije srednje škole i jednog doma za odgoj djece i mlađeži dobila životnu prevalenciju fizičke viktimizacije od 71,4%, a psihičke viktimizacije 67,2%, pri čemu rezultati rada nisu razvrstani na specifičnije razine nasilja. U diplomskom radu Smolčić (2015.) je dobila na prigodnom uzorku 103 učenika trećih i četvrtih razreda osnovne škole da je njih 35% unutar godine dana prije ispitivanja doživjelo „ružne riječi“ od strane roditelja, a njih 45,6% neki oblik fizičkog kažnjavanja. Rikić i sur. (2017.) su na prigodnom uzorku od 118 roditelja djece vrtičke dobi analizirali rezultate na razini pojedinih pitanja te je dobiveno da je 47,3% majki i 26,9% očeva vikalo na dijete bez razloga, a od tjelesnog nasilja, 5,5% majki i 15,4% očeva je udarilo dijete.

Podaci za Bosnu i Hercegovinu također upućuju na visoku stopu doživljavanja psihičkog nasilja kod djece. U vremenu od 2014. godine do 2017. godine broj nasilja nad djecom u porodici u BiH je udvostručen, prema podacima nevladinih organizacija koje se bave ovim pitanjima (UNICEF, 2017). Iz iste organizacije navode da je najveći broj fizičkog nasilja, ali evidentirano je da je uz fizičko nasilje uvijek bilo prisutno i psihičko nasilje. Psihičko nasilje je otkriveno tek nakon što je otkriveno i evidentirano postojanje fizičkog nasilja što nam govori o otežanom otkrivanju psihičkog nasilja kao samostalnog oblika nasilja. Ipak, prema podacima službi za socijalnu zaštitu u BiH (2017), psihičko nasilje je u porastu i iako je teže otkriveno zbog nevidljivih znakova nasilja, uglavnom je prisutno kroz sve druge oblike nasilja koji se evidentiraju i procesuiraju.

Uzimajući u obzir da nema dovoljno informacija o procjeni rasprostranjenosti i učestalosti nasilja nad djecom na ukupnoj populaciji balkanskih zemalja i da ne postoje pouzdane informacije o razlici u omjeru prijavljenih i neprijavljenih slučajeva nasilja nad djecom u balkanskim zemljama, dolazimo do zaključka da je potrebno provoditi više istraživanja o nasilju nad djecom, kako u BiH, tako i u drugim državama širom svijeta.

Kada je Federacija BiH u pitanju, podataka o nasilju nad djecom nema, odnosno, ne postoji jedinstveni registar o slučajevima nasilja nad djecom, a ne postoji niti jedinstvena ustanova koja se bavi samo slučajevima nasilja i žrtvama nasilja. Ovo predstavlja problem jer to znači da se ne prati da li preventivni programi , koji se provode u državi, imaju efekta. U većini balkanskih zemalja primjenjuje se uglavnom multisektorsko i međusektorsko pasivno praćenje slučajeva nasilja nad djecom, a to podrazumijeva da se podaci vezani za nasilje nad

djecem prikupljaju tokom drugih rutinskih poslova, u zavisnosti od sektora. Uz prepostavku da se u većini službi koje prikupljaju podatke o nasilju nad djecom, vjerovatno ne primjenjuje nikakav screening, može se očekivati da mnogi slučajevi nasilja nad djecom ne budu otkriveni (Hayat BiH, 2018).

U BiH je evidentan mali broj istraživanja na temu nasilja nad djecom uopće, a posebno je malo onih koji su se fokusirali na zanemarivanje djece, odnosno, istraživanje nasilja nad djecom u fokusu je istraživanja najčešće predstavnicima nevladinog sektora u BiH. Ipak, postojanje studija nekoliko znanstvenika ohrabrije da ova pojava ipak nije u potpunosti zanemarena (Brkić Šmigoc, Vajzović, Košar, Forić, 2009; Brkić Šmigoc, 2009; Adžajlić – Dedović, Sofradžija, Deljković, Šadić, Trbonja, 2005).

Prema Brkić-Šmigoc, Vajzović, Đapo, Mameledžija, Osmić (2013), „Sarajevski žurnal za društvena pitanja“, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, u jednom od posljednjih istraživanja višestrukih pokazatelja u BiH (MICS4), sprovedeno u gradovima širom BiH, anketirano je 5778 domaćinstava sa 4446 žena i obuhvaćeno 2297 djece dobi od 2 do 14 godina(Agencija za statistiku BiH, Federalno Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo FbiH, 2013), dobili su se rezultati koji pokazuju da je 55% djece bilo izloženo barem jednom tipu nasilja u obitelji, od toga 42% djece je bilo izloženo nekog obliku psihičkog nasilja, a 40% djece nekom obliku fizičkog nasilja. Kada je u pitanju spol djece, dječaci su više izloženi fizičkog discipliniranju (47%) nego djevojčice (34%).

Prema istraživanju kroz programsku podršku Fondacije za unapređenje socijalne inkluzije djece i mladih u BiH pod nazivom „nulta tolerancija na nasilje u životima djece i mladih u BiH“ (2012.), sprovedenog nad 1000 ispitanika od 18 do 19 godina, u 16 gradova u BiH, utvrđeno je da je 62% ispitanika doživjelo neki oblik psihičkog nasilja u svom djetinjstvu od strane majke ili oca, a najčešće: ismijavanje, ruganje, vrijedjanje, vikanje, zastrašivanje, kritikovanje, zabrane i drugo, a 27% djece doživjelo je neki oblik zanemarivanja. Dostupno na: <http://www.mpr.gov.ba/ministarstvo/dokumenti/>(pristupljeno 10.januar 2023.)

Prema izvješću stručnjaka iz centara za socijalni rad (Poturković, 2019) i predstavnika UN-a (2019) u BiH, broj prijavljenih slučajeva nasilja nad djecom uopće, u BiH, od 2007. pa do 2019. godine znatno se mijenjao, odnosno rastao je iz godine u godinu. Prema tome, broj djece –indiciranih žrtava nasilja u KS-u ide do broja 700.

Prema godišnjem izvještaju Ministarstva za porodicu, omladinu i sport, u 2015. godini evidentirano je 637 djece, žrtava različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj, a prema podacima iz izvještaja najčešći oblik nasilja nad djecom je psihičko nasilje (378 djece).

Prikazana istraživanja, kao i druga koja nisu navedena u radu, doprinijela su boljem razumijevanju problematike istraživanja i prikupljanja podataka o pojavnosti i rasprostranjenosti psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, kako u BiH, tako i širom svijeta.

1.5. Posljedice psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Iako ovaj oblik nasilja nad djecom nije dovoljno vidljiv, to svakako ne znači da je manje opasan s obzirom na posljedice koje ostavlja na psihički razvoj djeteta. Što je dijete ranije psihički zlostavljano ili zanemarivano, to su posljedice po njegov psihički i mentalni razvoj teže. Ova djeca su nestabilna u emocionalnom smislu, pokazuju neprilagođena ponašanja, teško se koncentriraju pa samim time imaju teškoća u učenju. Prisutno je agresivno i destruktivno ponašanje kao vid kompenzacije uslijed nedostatka ljubavi (Buljan-Flander, 2003).

Prema Brkić- Šmigoc (2009), brojne studije koje se bave ovom problematikom, ne mogu identificirati koje su to poljedice zlostavljanja i zanemiranja djece. Vrlo je teško procijeniti na koje je osobine ličnosti zlostavljanje izvršilo uticaj na taj način da je došlo do značajnih promjena na dispozicijski karakter ličnosti.

Uočavanje i razlikovanje posljedica psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece nije jednostavno i zahtijeva dugotrajno praćenje djeteta. Jedino je sigurno da takvo nasilje ostavlja duboke tragove na emotivni, mentalni i socijalni razvoj djeteta i u ovome se većina autora istraživanja slaže (Đuričić-Benjanin, 1998, 132-133).

Dugotrajno zanemarivanje i zlostavljanje može uzrokovati teškoće u uspostavljanju zdravih racionalnih i partnerskih odnosa u odrasloj dobi, kao i opasnost od eventualnog zlostavljanja svog potomstva, odnosno generacijsko ponavljanje zlostavljanja. Prisutne su fizičke smetnje u vidu zastoja u razvoju, noćnog mokrenja, poremećaja sna, mucanja ili tikova (Đuričić-Benjanin, 1998, 130). Nisko samopouzdanje, agresivnost, i neprijateljsko raspoloženje prema okolini, ravnodušnost i izoliranost jesu odlike psihički zlostavljane djece.

Izloženost djeteta obiteljskom nasilju dovodi do usamljivanja, razvijanja sklonosti uzimanju sredstava ovisnosti, a istraživanja pokazuju da se razvijaju i ozbiljna oštećenja mozga, kao posljedica kontinuiranih psiholoških pritisaka (Buljan-Flander, 2003, 8).

Prema navodima autorica Buljan-Flander i Kocjan-Hercigonja (2003): djeca koja trpe ignoriranje kao oblik psihičkog zlostavljanja, prepoznaju se po uplašenosti i nesigurnosti. Posljedice ignoriranja u obitelji kod djece se odražavaju kroz teško sklapanje prijateljstva sa drugom djecom, ne snalaženje u društvu vršnjaka, osjećaju izoliranosti i postajaju izoliranim. Uzroke ovakvom ponašanju djeca najčešće traže u sebi ili svojoj okolini i krive sebe, a gotovo nikada u roditeljima i njihovom odnosu prema njima što dovodi do stvaranja loše slike o sebi iz koje onda grade svoje sadašnje i buduće odnose. Shodno tim uzrocima, razvijaju depresiju, osjećaj manje vrijednosti ili agresiju prema okolini, ali i brojna druga psihička ostupanja (Buljan-Flander,2003).

Manipuliranje djecom, posebno u toku brakorazvodnog procesa, kao oblik psihičkog nasilja može ići do tih razmjera da dijete razvije brojne psihosomatske reakcije u blizini jednog od roditelja, pod pritiskom drugog roditelja. Takvo dijete može razviti i brojne neprihvatljive oblike ponašanja (agresija, izoliranost, povlačenje u sebe, nisko samopouzdanje, laganje, itd.) do težih mentalnih oboljenja (Buljan-Flander, 2003).

Djeca koja su pretrpila izoliranje i isključivanje iz obiteljskih procesa, učena su da su vanjski kontakti opasni. Takva djeca ne sudjeluju u školskim aktivnostima, nemaju prijatelja, usamljeni su, nesigurni, nepovjerljivi (Bilić i sur.,2012).

Buljan-Flander i Kocjan Hercigonja (2003): posljedica blamiranja, podsmjehivanja i sramoćenja djeteta očituje se u tome da dijete razvija negativnu sliku o sebi, postaje autoagresivno, osamljuje se, nema prijatelja, ne zna primiti pozitivnu povratnu reakciju. Ovakvo ponašanje kod djece je visoko rizično za razvoj depresije i suicida.

Pretjerani pritisak na dijete može izazvati nesigurnost, osjećaj manje vrijednosti, vulnerabilnost za negativna iskustva jer nije postojala pozitivna potpora, kao posljedicu ovog oblika psihičkog zlostavljanja na dijete. Takva djeca su rizična za razvoj depresije, poremećaja hranjenja i suicide (Buljan-Flander, 2003.).

Brojne studije pokazuju da zanemarivanje može dovesti do težeg oštećenja nego zlostavljanje (Melchert 2000., Widom 1999. prema Ajduković 2005). Isti autori navode da su neke od posljedica psihičkog zanemarivanja vidljive u djetinjstvu kroz povučenost, nesigurnost, problem komunikacije, ispoljavanje straha i kod najmanjih pogrešaka, razvojne smetnje:

smetnje govora, motorike, komunikacije, agresivnost, pasivnost, regresivni oblici ponašanja, itd. Posljedice zanemarivanja u odrasloj dobi mogu se ispoljavati u vidu brojnih mentalnih oboljenja, depresije, anksioznosti, suicida, itd.

Utvrđeno je da su iskustva psihičkog nasilja u djetinjstvu značajno povezana sa različitim problemima mentalnog zdravlja i emocionalne, kognitivne, bihevioralne i socijalne ishode u djetinjstvu (Maguire et.al., 2015 prema Greganić,2016) i da se te poteškoće često nastavljaju i u odrasloj dobi (Hughes i sur., 2017.). Istraživanje koje je sprovedeno u Kini, u augustu 2021. godine (544 sudionika - odraslih, 63,9% majke bile primarni skrbnici) pokazalo je da su jednake štete nastale i od psihičkog zlostavljanja i od psihičkog zanemarivanja u djetinjstvu. Rezultati su pokazali da su ljutnja, fizička agresivnost i neprijateljstvo od strane primarnih skrbnika u djetinjstvu rezultirali prisustvom depresije i anksioznosti i u odrasloj dobi. Dakle, povezanost između psihičkog nasilja i mentalnog zdravlja pokazala je širokopojasnu povezanost s općom psihopatologijom.

Istraživanje autorice Brkić- Šmigoc navedeno u „Godišnjaku“ (2008/2009), Sarajevo: Fakultet političkih nauka o povezanosti psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja s nekim aspektima psihičkog funkcioniranja, obuhvatilo je 259 ispitanika – učenici nekoliko srednjih škola u Kantonu Sarajevo (132 muškog, a 127 ženskog spola), prosječne dobi 16 godina. Rezultati ukazuju na značajnu povezanost između psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja sa samopoštovanjem, zatim sa verbalnom manifestnom agresijom , fizičkom manifestnom agresijom, indirektnom agresijom, verbalnom latentnom agresijom, kao posljedicama ove vrste zlostavljanja i zanemarivanja.

Autorica Milković (2019) na internet portalu <https://www.umoigraonica.com/> u članku o uticaju psihičkog zlostavljanja na mozak djeteta, navodi povezanost svjedočenja obiteljskom nasilju za vrijeme djetinjstva (posebno u dobi između 11 i 13 godina) sa smanjenjem određenih područja mozga zaduženih za proecsuriranje emocija, pamćenje i učenje. Također, autorica navodi da verbalno zlostavljanje u djetinjstvu mijenja dijelove mozga zadužene za sluh i za govor i tako uzrokuje niži verbalni koeficijent inteligencije i niže verbalno razumijevanje u mlađoj odrasloj dobi. Dostupno na: <https://www.umoigraonica.com/> (pristupljeno 02. februar 2023.).

Sve navedene posljedice koje psihičko zlostavljanje i zanemarivanje može ostaviti na djecu govore nam o važnosti poznavanja istih te praćenju, kako faktora rizika tako i posljedica psihičkog nasilja djece, a radi pravovremenog djelovanja na suzbijanje ili tretiranje nastalih posljedica.

2. Prepoznavanje i prijavljivanje psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom

2.1. Zakonski okvir psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u BiH

Većina zakona tretira nasilje kao problem, ali nažalost, u svakom od njih nije spomenuto psihičko nasilje eksplizitno, tačnije, samo jedan zakon u BiH definira psihičko nasilje. Iako se u svakodnevnom radu socijalni radnici pozivaju na veliki broj zakona u kojem se mogu pronaći i definicije o nasilju, o tretiranju nasilja, obavezama i odgovornostima roditelja, itd. samo se u Porodičnom zakonu FBiH jasno navodi sta je to psihičko nasilje.

Donesene su brojne deklaracije i zakoni koji se odnose na prava i zaštitu djece, a spomenuti ćemo one najvažnije kojima se određuje rad službenih tijela u tretiraju ove pojave na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. Tri su osnovna zakona BiH koji pokrivaju pitanja razvoja i zaštite ugrožene djece u obiteljima, odnosno pitanja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece: Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Službene novine FBiH“, broj 20/13 i 75/2021), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 26/02, 8/03, 2/06 i 21/06) i Porodični zakon FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 31/14 (23.4.2014.). Konvencija o pravima djeteta (1989) osnovni je međunarodni dokument po kojem se usklađuju svi drugi zakonski akti i propisi u BiH kao i drugim zemljama svijeta, o pravima, zaštiti i sigurnosti djeteta.

U mnogim državama, svi stručnjaci raznih zanimanja imaju dužnost prijaviti zlostavljanje djeteta, bez obzira na to da li je u njihovom poslu rad s djecom primaran.

Pri procjeni i donošenju odluke o prijavi dovoljno je da postoji opravdana sumnja na zlostavljanje – čak i ukoliko stručnjak nema dovoljno informacija da bi bio posve siguran u to. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora/> (pristupljeno 03.12.2022.).

Odredbama porodičnih zakona u Bosni i Hercegovini regulirana su prava i dužnosti roditelja i djece, a posebno zaštita prava i interesa djeteta od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici. S ciljem što veće zaštite djeteta predviđene su i odredbe kojim je organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti preuzimati potrebne mјere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice (pristupljeno 4.decembar 2022.).

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/2013 i 75/2021), regulirana je obaveza prijavljivanja nadležnoj policijskoj upravi za nasilno ponašanje prema djetetu koje su dužni odmah po saznanju prijaviti socijalni i zdravstveni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije, koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju da je počinjeno nasilje u porodici, u protivnom čine prekršaj. Prijavu o nasilničkom ponašanju dužni su dostaviti i članovi porodice, kao i svaki građanin koji sazna za učinjeno nasilje u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja maloljetna osoba. Prijave se mogu podnijeti pismeno ili usmeno, uključujući i razgovor telefonom. Prijave mogu biti i anonimne, ali je i u tom slučaju obavezno postupanje nadležne institucije. Prijavu je moguće podnijeti 24 sata dnevno. Stručnjaci koji, odmah po saznanju, ne prijave učinjene radnje nasilja u porodici, mogu se kazniti novčanom kaznom u rasponu od 300 do 5000 KM. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici> (pristupljeno 03.decembar 2022).

Dakle, prema zakonima u FBiH, svi stručnjaci i svi građani, dužni su prijaviti učinjene radnje nasilja u porodici, odmah po saznanju, nadležnoj policijskoj upravi. Ovim zakonima nije definisano prijavljivanje sumnje na postojanje nasilja nego samo saznanje o počinjenom nasilju.

Posebno je važno istaknuti slučajeve nasilja nad djecom (emocionalnog-psihičkog zlostavljanja) u predmetima razvoda braka i povjeravanja djece iz bračnih i vanbračnih zajednica, te reguliranja kontakta djece i roditelja. U tom smislu organ starateljstva dužan je preduzeti sve zakonom propisane mјere zaštite i zbrinjavanja maloljetnog djeteta (mogućnost pokretanja krivične prijave protiv roditelja koji vrši nasilje, mogućnost izmjene odluke o povjeravanju maloljetnog djeteta, zabrane održavanja kontakta roditelja s djetetom, zabrane prilaska počinioca nasilja žrtvi i drugo). Ako je, prema saznanjima, nasilje nad djetetom izvršila bilo koja osoba zaposlena u ustanovi socijalne zaštite (u dalnjem tekstu: ustanova), ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti radi utvrđivanja odgovornosti počinioca, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanova. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice (pristupljeno 4. decembar 2022.)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019) definiše postupanje u slučaju prijave nasilja u porodici na način da članovi porodice, subjekti zaštite, kao i zaposleni u obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, kao i svaki drugi građanin, dužni su odmah nakon saznanja da je počinjeno nasilje u porodici ili da postoji osnov sumnje da je počinjeno nasilje u porodici, prijaviti to policiji. U usporedbi sa zakonima FBiH, ovim zakonom je definirano prijavljivanje i sumnje i počinjenog nasilja, odmah po saznanju. Dakle, dužnost je prijaviti i sumnju i počinjeno nasilje odmah po saznanju. Ovim zakonom, u odnosu na zakone FBiH također je posebno definirano da je dijete žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu. Zaposleni stručnjaci, svi članovi porodice i svi građani koji odmah po saznanju ne prijave sumnju ili počinjeno nasilje u porodici, mogu se novčano kazniti u rasponu od 300 do 5000KM novčane kazne. Dostupno na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/zakon_o_zastiti_od_nasilja_u_porodici_RS (pristupljeno 14. decembar 2022.).

Budući da se veliki broj podataka u ovom radu oslanja na rezultate i istraživanja sa teritorije Hrvatske, važno je spomenuti da većina naših zakona u BiH jeste na tragu onih koji vrijede za Hrvatsku, tj. i za evropsku zakonsku regulativu. Ukoliko poredimo zakone naše države, entiteta, sa susjednom državom Hrvatskoj, uočiti ćemo dosta sličnosti, ali su zakoni RS i zakoni HR sličniji nego zakon FBiH i zakon RS (entiteti koji pripadaju istoj državi). U Hrvatskoj, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, zdravstveni djelatnik, djelatnik socijalne skrbi, psiholog, socijalni radnik, socijalni pedagog i djelatnik odgojno-obrazovne ustanove dužni su policiji ili nadležnom općinskom državnom odvjetništvu prijaviti nasilje u obitelji za koje su doznali u obavljanju svoje dužnosti. Ukoliko stručnjak ima neka saznanja ili sumnju o mogućem zlostavljanju djeteta, a tome nije obavjestio nadležne institucije, može kaznenno odgovarati zatvorskom kaznom od tri mjeseca do tri godine, a snosi i strukovne sankcije. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora> (pristupljeno 03. decembar 2023.). Prema Obiteljskom zakonu HR, dužnost prijavljivanja ima prednost u odnosu na dužnost čuvanja informacija –povjerljivost. Svaka opravdana sumnja na postojanje elemenata nasilja, predstavlja obavezu za prijavljivanje svakom stručnjaku. Stručnjaci često ne mogu prepoznati psihičko nasilje jer je skriveno, ali svaku sumnju trebaju ispitati i prijaviti.

2.2. Teškoće u prepoznavanju, otkrivanju i prijavljivanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Teškoće možemo tražiti u kontekstu u kojem pojedinac živi, u organizaciji stručnih službi i intersektorskoj suradnji, definiranju –formulaciji problema i karakteristikama – osobinama samih stručnjaka.

Kada je u pitanju psihičko zlostavljanje i zanemarivanje, nailazimo na teškoće i u prepoznavanju i u otkrivanju i prijavljivanju. O svakoj od njih ćemo navesti pojedinosti u narednom tekstu.

Istraživanja osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća, unutar SAD-a ukazivala su na velike teškoće u identificiranju i prijavljivanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece i odluke o tome su često osobne i subjektivne (Herzberger 1985, Wells 1988, Wolock 1982, Zellman 1990 prema Hart i sur.1996). Isti autori se slažu da uposleni stručnjaci često moraju odlučiti o tome da li je dijete ostavljeno samo u neposrednoj opasnosti da bude oštećeno, da li je rana izazvana udarcem „ozbiljna“ i da li je određeno štetno ponašanje roditelja dugotrajno i kojoj mjeri je štetno za emotivno i psihičko stanje djeteta.

Prema navodima Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2010), za društvo je šokantnije vidjeti fizičke povrede na djetetu nego zamisliti kako se dijete osjeća ili kako provodi svoje djetinjstvo pod okriljem nekog od oblika psihičkog zlostavljanja ili zanemarivanja. Mnogi ljudi i „zatvaraju oči“ pred dječijom patnjom jer нико ne voli vjerovati da neko povređuje dijete. Također, u društvu je zastupljeno mišljenje da „se ne treba upetljavati“ u odnose neke porodice. Mnogi su mišljenja i da prijavom o sumnji na neko nasilje nad djetetom neće mnogo pomoći djetetu upravo zbog nepovjerenja u rad institucija ili smatraju da bi prijavom samo više oštetili dijete ili porodicu. Broj prijavljenih slučajeva psihičkog nasilja nad djecom ovisi o ovakvim stavovima društva, ali i o stavovima stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog i zdravstvenog rada koji imaju kontakte sa djecom i porodicom kroz svoj rad.

Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite SAD-a (2016), pružilo je podatke da se psihičko zlostavljanje znatno manje prijavljuje službama za zaštitu djece od fizičkog i seksualnog zlostavljanja u Sjedinjenim Državama. Istraživanje sprovedeno u SAD-u od strane autorice Amy JL Bake (2021), imalo je za cilj istražiti faktore koji utiču na identifikaciju i namjeru prijavljivanja psihičkog zlostavljanja djece. Ispitanici su bili članovi Američkog profesionalnog društva za zlostavljanje djece (APSAC), a rezultati su pokazali da su

stručnjaci prepoznali samo 4 od 18 oblika ponašanja koja predstavljaju psihičko zlostavljanje. Ovi rezultati potvrđili su da je stručnjacima potrebno više obuke o identifikaciji i prijavljivanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Kroz podatke kojima raspolažu stručnjaci, o različitim oblicima nasilja nad djecom, posebno na teritoriji BiH koja je pogođena ratnim i postratnim dešavanjima, siromaštvo i nepovoljni ekonomski uslovi doprinose neprikladnim porodičnim odnosima što u konačnici rezultira nekim oblikom fizičkog, a često i prihičkog nasilja nad djecom. Međutim, djeca koja su doživljela neki oblik zlostavljanja i zanemarivanja, ne dolaze uvijek iz siromašnih porodica. Roditelji ove djece mogu da budu i dobrog imovinskog stanja (World Vision, 2018).

Prema studiji slučaja iz susjedne Hrvatske (Danijela Sunara- Jozek, 2021), u Hrvatskoj se problemu obiteljskog nasilja pridaje sve više pažnje i poduzimaju se zakonske promjene koje više štite žrtvu i osiguravaju joj pomoć. Policijski službenici, socijalni radnici, odgojno-obrazovni djelatnici, djelatnici iz socijalnih i zdravstvenih službi sudjeluju u edukacijama o načinima postupanja u slučajevima nasilja u obitelji. Ipak, ova studija potvrđuje potrebu za boljom umreženosti i povezanosti svih navedenih djelatnosti i dosljednije provođenje postojećih zakona. Mediji igraju važnu ulogu u informisanosti javnosti i oni bi, zapravo, trebali odgajati svoju publiku radi sudjelovanja u suzbijanju obiteljskog nasilja.

Zaposlenici u službama socijalne zaštite, zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, suočeni su sa situacijama koje uključuju moguće zlostavljanje djece i ponekad moraju donijeti ključne odluke koje utiču ne samo na dijete nego i na cijelu obitelj.

Stručnjaci iz oblasti psihosocijalnog rada, na području BiH, smatraju da se u borbu protiv nasilja nad djecom uopće, trebaju uključiti sve institucije društva, a jedna od bitnih karika te borbe jeste jačanje samih komptencija zaposlenih stručnjaka kroz češće i kvalitetnije edukacije o ovom obliku nasilja (Hayat, 2018).

Prema navodima Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2010) i izvještajima uposlenika Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo (UNICEF 2019), neke od najčešćih teškoća u otkrivanju i prepoznavanju psihičkog nasilja djece:

- Teška uočljivost (nema vidljivih znakova) prisutnosti psihičkog zlostavljanja ili zanemarivanja djece u obitelji;

- Kada govorimo o zanemarivanju djece obično se misli na fizičko zanemarivanje, dok psihičko zanemarivanje neopaženo prolazi (i ovdje je najčešće uzrok „nevidljivost“ i nemogućnost uočavanja znakova);
- Nedostatak jedinstvenog i preciznog određenja pojma „psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece“ – neusaglašenost stručnjaka i autora u definiranju (samim time, povećana je nesigurnost stručnjaka pri utvrđivanju prisutnosti ovog nasilja djece);
- Nedovoljna educiranost stručnjaka o sadržaju i karakteristikama, oblicima, faktorima rizika, posljedicama ovog nasilja djece;
- Neosviještenost i nedostatak educiranosti društva o zastupljenosti i raširenosti ovog problema među djecom, u obiteljima;
- Tradicionalni odgoj u mnogim sredinama sadrži elemente nasilja nad djecom (stručnjaci su često u nedoumici da li je određeno ponašanje nasilje ili samo neka odgojna metoda);
- Djeca i roditelji kriju da se unutar porodice dešavaju neprihvatljiva ponašanja (često iz straha ili srama, osjećaja krivice, isl.);
- Nedovoljno medicinskih dokaza o pojavi psihičkog nasilja djece;
- Nedostatak multisektorske suradnje u slučajevima nasilja nad djecom u BiH (stručnjaci dovoljno ne surađuju, ne razmjenjuju mišljenja, ne dijele informacije, isl.).

Otkrivanje predstavlja prvi korak u zaštiti djece od svih oblika nasilja, a ono je, ujedno, i najosjetljiviji dio tog procesa od kojeg, u velikoj mjeri, zavisi njegov daljnji tok. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice (pristupljeno 10. januar 2023.).

Otkrivanje se najčešće događa na sljedeća dva načina:

1. Otkrivanje putem prepoznavanja znakova povrede na djetetu (fizičke povrede) i/ili znakova specifičnog ponašanja djeteta i/ili porodice koji ukazuju na mogućnost zlostavljanja/zanemarivanja djeteta (fizičko i/ili psihičko nasilje);
2. Otkrivanje putem povjeravanja, koje može biti direktno, od samog djeteta, ili indirektno, od druge osobe koja ima saznanje ili sumnju da je dijete zlostavljano (roditelj ili drugi član porodice, komšije, vršnjaci, nastavnici itd.). Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice (pristupljeno 10. januar 2023.).

Kako je već prije definisano, psihičko zlostavljanje i zanemarivanje se često javlja uz druge oblike zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji, ali se vrlo često može javiti i samostalno. Ako se javi uz druge oblike, veća je vjerovatnoća da će biti otkriveno i procesuirano, a njegovo samostalno pojavljivanje zapravo je jedna od teškoća u njegovom prepoznavanju i otkrivanju. Stručnjacima je posebno otežavajuće prepoznati i otkriti da je dijete psihički zlostavljano ili zanemarivano, samo na osnovu ponašanja roditelja ili na osnovu kratkog uvida u odnos roditelj – dijete.

Prema zakonskim okvirima u BiH, svi organi, organizacije i fizičke osobe dužne su, bez odgađanja, obavijestiti policiju i centar za socijalni rad o povredi prava djeteta, a naročito ako se radi o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta. Po prijemu takvog obavještenja policija i centar za socijani rad dužni su odmah ispitati slučaj i preuzeti mјere za zaštitu djetetovih prava. Dostupno na:
http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice (pristupljeno 10. januar 2023.)

Ipak, ne prijavljuju se svi slučajevi sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje djece, službama za zaštitu djece. Tri studije su potvrdile da medicinski, obrazovni i socijalni stručnjaci prijavljuju manje slučajeva sumnje na zlostavljanje nego što zapravo identificiraju (Sedlak i Schultz 1997, Tilden et al 1994, Tite 1993 prema Glaser 2002). Prema rezultatima ovih studija, nejasno je koji faktori utiču na ovo neprijavljanje slučajeva zlostavljanja. Smatra se da karakteristike slučaja i individualne karakteristike radnika utiču na percepciju radnika o ozbiljnosti ponašanja roditelja. Situacije koje uključuju malu djecu i situacije koje uključuju fizičko zlostavljanje, vjerovatnije će se smatrati ozbiljnijim i vjerovatnije će biti prijavljene (Ards Harrell 1993, Deisz et al 1996, Zellman 1992, prema Hart i sur.1996).

Neke od najčešćih teškoća u prijavljanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, ali i nasilja uopće, prema izvještajima stručnjaka iz Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo i predstavnika UNICEF organizacije u BiH (UNICEF 2019) su:

- U BiH nema jedinstvenog registra, niti neke jedinstvene forme prijave slučajeva nasilja nad djecom (slučajevi se prijavljuju u različite ustanove od kojih svaka ima drugačije podatke o broju i karakteristikama prijavljenih slučajeva);
- U BiH nema jedinstvene institucije koja se bavi djecom žrtvama nasilja – odgovornosti su podijeljenje na različite nivoe upravljanja prema entitetima, kantonima, općinama, kao i u različitim sektorima;

- Društvo nedovoljno reaguje u smislu prijavljivanja nasilja nad djecom, najčešće jer nije svjesno odgovornosti i obaveze prijavljivanja;
- Nepovjerenje društva u rad institucija;
- Strah stručnjaka da prijavom ne oštete dijete ili porodicu još više;
- Stručnjaci su često u strahu od krivičnog gonjenja (tužbe) osobe koja vrši nasilje i zbog toga ne prijavljuju nasilje;
- Stručnjaci su nedoumici i strahu da ne prekrše princip povjerljivosti ako prijave nasilje;
- Neki osobni stavovi stručnjaka su u neskladu sa prepoznavanjem i prijavljivanjem psihičkog nasilja djece (npr. podržavaju „strožiji“ odgoj djeteta uz korištenje nekih neprikladnih riječi ili se slažu da se dijete treba ponekad „istući“,isl.).

3. Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece

Nažalost, podaci na koje se nailazi i u posljednjih nekoliko godina ne pokazuju da je došlo do značajnih pomaka u prijavi psihičkog nasilja bar za područje zemalja jugoistočne Europe. Kada se govori o zaštiti djece, na području Balkana, početkom 90-tih godina 20. stoljeća su se počela provoditi istraživanja o stavovima stručnjaka prema zlostavljanju, zanemarivanju i seksualnom zlostavljanju djece (Ajduković i Petak,1990.,Petak i Ajduković, 1990., Ajduković,Petak i Mršić, 1993., Sladović, 1998., Ajduković, Sladović i Buško, 1999.). Ta istraživanja su pokazala da je tada među našim stručnjacima postojao širok raspon stavova prema zlostavljanju i zanemarivanju djece – od umanjivanja i relativiziranja problema, pa do izrazito represivnog stava.

Prema članku autorica Ajduković i Pećnik (1994), opće je prihvaćeno da je zbog teškoća i nepreciznosti pri definiranju zlostavljanja i zanemarivanja identifikacija tih pojava u praksi često pod utjecajem osobnih vrednota, stavova i iskustava profesionalaca. Isti autori navode da su npr. Turbet i O'Toole (1980) pokazali da kad se stručnjacima prikaže isti slučaj uz mijenjanje etničke pripadnosti i socio-ekonomskog statusa obitelji, dolazi do promjene u procjeni situacije u obitelji - djeca roditelja koji "pripadaju" manjinskim grupama i imaju niži socio-ekonomski status značajno se češće procjenjuju kao žrtve zlostavljanja. Također se

pokazalo da procjena zlostavljanja i zanemarivanja ovisi i o struci procjenjivača. Tako se socijalni radnici, ljekari, pravnici, psiholozi, psihijatri i nastavnici međusobno razlikuju u jasnoći kriterija pri procjenjivanju je li neko dijete ugroženo u obitelji (Giovannoni i Becerra, 1979). Iz tih 274 istraživanja proizlazi da se procjena o zanemarivanju i zlostavljanju donosi na temelju kriterija koji nisu vezani samo uz odgojnu situaciju, nego da i niz drugih činitelja vezanih uz samog procjenjivača i norme šire zajednice igraju veliku ulogu (Ajduković, Pećnik, 1994).

Autorica Ajduković, u svom znanstvenom radu (2005), navodi da se pokazalo da o stavovima stručnjaka prema spolnom zlostavljanju ovisi njihova uspješnost u prepoznavanju, odnosno otkrivanju slučajeva spolno zlostavljane djece. Pokazalo se i da na stavove stručnjaka utiču njihova socio-demografska obilježja. Konkretno, žene imaju pozitivniji stav prema djeci davateljima iskaza i procjenjuju spolno zlostavljanje kao ozbiljnije traumatsko iskustvo nego muškarci (Bull Kovera i sur. 1993.; Hicks i Tite, 1998. prema Ždero, 2005).

Istraživanje o stavovima odgajatelja o psihičkom zlostavljanju djece (Sunko, Karalić, 2018), u kojem je učestvovalo 30 odgajateljica iz predškolskih ustanova sa područja Banja Luke, pokazalo je, prije svega, da psihičko nasilje zbog svoje podmuklosti i prikrivenosti, često izaziva nesigurnost u prepoznavanju od strane odgajateljica. Odgajateljice sa većim radnim iskustvom procjenjuju se komptentnima za prepoznavanje znakova psihičkog nasilja, ali praksa pokazuje drugačije od njihove samoprocjene. Manjina odgajateljica sa većim radnim iskustvom je prepoznala zlostavljanje dijete. Procijenjeno je da odgajateljice poznaju svoje obaveze o prijavljivanju svake sumnje na psihičko zlostavljanje, ali one s većim radnim stažom i s većom životnom dobi manje se slažu sa ovom tvrdnjom. Ovo ispitivanje upućuje na potrebu za učestalom eduacijom o nasilju nad djecom te o izmjenama zakona i propisa o zaštiti djece i porodice. Također, istraživanje ukazuje na veću potrebu odgajatelja da se bolje upoznaju sa obiteljskim prilikama svakog djeteta te da se više uključuju roditelji u aktivnosti predškolskih ustanova.

Povezanost stava i ponašanja je nedvojbena pa možemo reći da ljudi često mijenjaju svoje stavove kako bi ih uskladili sa svojim ponašanjem. Prema tome, možemo očekivati da se rezultati starijih istraživanja u usporedbi sa novijim istraživanjima o stavovima stručnjaka, znatno razlikuju jer su stručnjaci, u međuvremenu i zbog promjena u zakonima i propisima bili prisiljeni mijenjati svoje ponašanje. Na promjenu njihovih stavova mogla su djelovati i njihova bolja znanja i educiranost o negativnim posljedicama izloženosti djece nasilju (Ajduković, 2005).

I sami svjesni činjenice koliko kao stručnjaci mogu doprinijeti prepoznavanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, stručnjaci u Centrima za socijalni rad BiH , većinom su saglasni da je prepoznavanje psihičkog nasilja nad djecom otežano i da svaka pomoć stručnjacima kroz dodatnu edukaciju, smjernice, publikacije, upute, seminare, ali i suradnju sa drugim stručnjacima, može uveliko pomoći u otkrivanju i prijavljivanju ovog oblika nasilja nad djecom. Od educiranosti stručnjaka ovisi broj prijavljenih slučajeva psihičkog nasilja nad djecom od strane stručnjaka (UNICEF, 2019). Ove navode potvrdilo je i istraživanje nevladine organizacije World Vision provedeno na području 14 općina BiH, u periodu 2017/2018. godine na uzorku od 1717 ispitanika, koje je rezultiralo zaključcima da stručnjaci iz oblasti socijalnog rada, zdravstva i policije još uvijek nisu dovoljno obučeni da odgovore na zanemarivanje. Kontinuirana edukacija kroz sistemsku obuku treba da bude mandatorna u ovim profesijama i da zahtijeva učešće. Preporuka ove organizacije, na osnovu navedenog istraživanja jeste da je potrebno izraditi sveobuhvatno istraživanje o efikasnim metodama edukacije različitih sudionika o zanemarivanju. Istraživanje treba biti finansirano i provedeno uz pomoć vlade i donatora.

II METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Po definiciji, nasilje je svaki čin protiv volje pojedinca koji ugrožava lični integritet, bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom ili ekonomskom nasilju. Zlostavljanje članova porodice nije lična stvar. Prema zakonskim aktima predmet je policijskih istraga, koja se provodi pod nadzorom tužilaštva, a u svim slučajevima se ostvaruje i neophodna saradnja sa Centrom za socijalni rad radi preuzimanja mjera iz njegove nadležnosti Gotovo uvijek, kada je riječ o otkrivenom fizičkom nasilju nad djetetom, možemo utvrditi i prisutnost psihičkog nasilja. Psihičko nasilje puno teže otkriti kao samostalan oblik nasilja, puno ga je teže evidentirati i nažalost, većinom se otkriva kada prilike/neprilike kulminiraju. Većina stručnjaka su mišljenja da psihičko nasilje može da ostavi trajne, teže posljedice od fizičkog

nasilja na dijete. Dijete koje prođe dugotrajnije oblike različitih vidova nasilja u porodici, zahtijeva jako puno energije, kapaciteta, znanja i uključivanja različitih subjekata u pružanju podrške djetetu kako bi se sanirale posljedice onog kroz šta je dijete prošlo. Prema iskustvima stručnjaka, iz prakse, bez obzira na stepen i nivo zlostavljanja u porodici, bez obzira na ekstremno teške uslove u kojima žive neke porodice, djeca ipak pokazuju interes da se vrate u porodicu i nakon otkrivanja i procesuiranja slučajeva nasilja i većinom djeca ne žele da ostanu u nekom drugom obliku zbrinjavanja. Djeca nemaju razvijenu svijest o nasilju i prijavi nasilja i mišljenja djece o tome šta je nasilje, vrlo su različita. Ova činjenica predstavlja veliki izazov za stručnjake i društvo s obzirom da se rad sa djetetom žrtvom nasilja može dovesti u pitanje ili može ostati nedovršen sa velikim šansama za ponavljanje nasilja.

Kako je psihičko nasilje najteže otkriti i utvrditi zbog nevidljivih znakova ovog nasilja na djetetu, također, stručnjacima je otežano utvrđivanje postojanja ovog nasilja i zbog neusaglašenosti u samom definiranju psihičkog nasilja. Postoje brojne nejasnoće i neslaganja u definiciji pa stručnjacima preostaje uglavnom, da se pri identificiranju oslanjaju na zakonske odredbe i na svoje lično iskustvo. Teškoće u samom definiranju ovog nasilja javljaju se zbog nedostatka društvenog koncenzusa u vezi prihvatljivih/ neprihvatljivih oblika roditeljstva.

Posao stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada je vrlo odgovoran i u suštini veoma težak, posebno pri otkrivanju i ispravnom djelovanju u slučajevima nasilja nad djecom. Ubrzan društveni razvoj i promjene koje sa sobom donose prospertitet sa jedne strane, sa druge strane donosi sve češće nove socijalne probleme i socijalne rizike sa kojima se ljudi moraju svakodnevno suočavati. Posljedica toga jeste da se ljudi sve češće suočavaju sa stresom, manjkom vremena za porodične obaveze, ugroženom egzistencijom, gubitkom motivacije i volje za vlastitu porodicu i roditeljstvo, što često dovodi do nevoze, agresivnosti, raznih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece, ali i razvoja mentalnih oboljenja. Često ne mogu samostalno odgovoriti savremenim izazovima i problemima koji im se nameću, te im je neophodna kvalitetna stručna pomoć kompetentnih profesionalaca. Među tim profesionalcima su psiholozi, pedagozi, socijalni radnici, zdravstveni radnici, odgajatelji, nastavnici, psihoterapeuti i drugi stručnjaci zaposleni u ustanovama socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, isl. Od njih se očekuje da pruže adekvatnu i pravovremenu pomoć i zaštitu ranjivim kategorijama stanovništva. Međutim, od stručnjaka se očekuje da reagiraju i kada nemaju informacije niti poziv iz kruga porodice ili od strane nekoga iz bliže okoline, nego se od njih očekuje da prepoznaju da je dijete pod rizikom od nasilja. Zbog toga je važna stručnost, educiranost i spremnost stručnjaka da prepoznaju i prijave nasilje. Od njihove educiranosti,

kompetentnosti, stručnosti, iskustva, savjesnosti, osviještenosti po pitanju moralne i društvene odgovornosti te spremnosti da predlažu i utiču na poboljšanja uslova rada i suzbijanja ovog problema, ovisi i sigurnost mnoge djece koja trpe ili nose posljedice nasilja.

Istraživanje i praksa ukazuju na to da način na koji se žrtvama nasilja usluge pružaju ima značajan utjecaj na njihovu efikasnost. Ključ za odgovor na nasilje u porodici te za održavanje sigurnosti i dobrobiti porodice kao osnovne celije društva jeste razumjeti prirodu nasilja, njegove uzroke i posljedice te pružati usluge u sklopu kulture jačanja porodice, s posebnim akcentom na žene i djecu kao najčešće žrtve nasilja u porodici. Kod pružanja kvalitetnih osnovnih usluga institucije vlasti moraju razmotriti krovne principe koji stoje iza pružanja svih osnovnih usluga, kao i osnovne elemente koji se moraju obezbijediti kao podrška pružanju svakoj od osnovnih usluga. Ti principi i osnovni elementi reflektiraju se u zajedničkim karakteristikama i aktivnostima koje prožimaju sektor zdravstva, socijalne zaštite, policije i pravosuđa te mehanizme koordinacije i upravljanja (Postupanje u slučajevima nasilja u porodici, 2018, 5.).

2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja obuhvata utvrđivanje stavova stručnjaka iz područja psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece, kao i dobijanje uvida u nivo educiranosti, znanja, iskustva i procjenu kompetencija stručnjaka u slučajevima nasilja, a naročito psihičkog nasilja nad djecom. Kroz predmet istraživanja i njegove rezultate na koncu, istražuje se to da li stručnjaci psihosocijalnog rada, kroz dosadašnja usvojena znanja i vještine, iskustvo i podršku i rad pravnih sistema i sistema zaštite djece (zakonodavstvo BiH), mogu prepoznati oblike psihičkog nasilja nad djecom kao i faktore rizika, te u kojoj mjeri doprinose prepoznavanju, otkrivanju i prijavljivanju ovih slučajeva i s tim u vezi, koji su njihovi prijedlozi za olakšano prepoznavanje i rad na ovim slučajevima.

2.1. Kategorijalno-pojmovni sistem

Kroz teorijsko određenje predmeta istraživanja, definisani su centralni pojmovi iz naslova kojima se iskazuju bitna svojstva predmeta istraživanja.

- Pojam “stavovi stručnjaka”- Stav je stečena, relativno trajna i stabilna organizacija pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu. Veza između stavova stručnjaka i njihovih ponašanja snažna je u onom stupnju u kojem

stavovi i ponašanje korespondiraju u svojoj specifičnosti ili združenosti te u kojem su ti jednostavnii aspekti, funkcije i komponente stava salijentni u vrijeme kada se stav i ponašanje mijere (Jonjić, 2017.).

- Pojam “psihičko zlostavljanje i zanemarivanje”- predstavlja ponavljujući obrazac ponašanja koja pokazuju djetetu da je bezvrijedno, nevoljeno, neželjeno te da ono predstavlja samo sredstvo zadovoljavanja tuđih potreba ili pak, ozbiljne prijetnje fizičkim i psihičkim nasiljem (Brassard, Hart i Hardy, 1991., prema Hart i sur., 1996.).
- Pojam “psihosocijalni rad”- „socijalni rad je psihosocijalni rad“ ako pod pojmom psihosocijalni podrazumijevamo područje ljudskog iskustva koje je stvoreno u međuodnosu psiholoških obilježja pojedinca i njegovog socijalnog okruženja (Howe, 2002.). Stručnjaci iz oblasti psihosocijalnog rada su: socijalni radnici, psiholozi, defektolozi, socijalni pedagozi, psihijatri, liječnici, medicinske sestre, pravnici, odgajatelji i sl.

3. Ciljevi istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja je ispitati i utvrditi stavove stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o otkrivanju, prijavljivanju i sprovođenju zaštitnih mjera u sklopu psihosocijalnog rada, o psihičkom zlostavljanju I zanemarivanju djece .

3.1.Naučni ciljevi

Naučni ciljevi ovog istraživanja odnose se na potrebu da se naučnim putem ispita i utvrdi koji su stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada dominantni prilikom prepoznavanja, otkrivanja i prijave psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Značajno je i prikazati s kojim teškoćama se stručnjaci susreću prilikom otkrivanja i prijavljivanja slučajeva psihičkog nasilja djece i kakav uticaj imaju pravni i zakonski okviri FBiH na intervencije stručnjaka u zlostavljanju i zanemarivanju djece. U fokusu pažnje jeste i to da li su stručnjaci na osnovu svoje dosadašnje edukacije iz oblasti nasilja nad djecom i svog rada sa djecom, a posebno na slučajevima psihičkog nasilja, zaista zadovoljni stečenim znanjem i da li su im stečeno znanje

i iskustvo dovoljni da mogu samostalno prepoznati faktore rizika, posljedice i samo prisustvo psihičkog nasilja nad djecom u porodicama s kojima rade. Na koncu, značajno je istražiti i ukazati na prijedloge stručnjaka za olakšano prepoznavanje i omogućavanje prijavljivanja slučajeva psihičkog nasilja nad djecom.

3.2. Društveni ciljevi

Istraživani problem je društvenog karaktera što je utvrđeno postavljenim pragmatičnim ciljevima. U skladu s tim ovo istraživanje može dati svoj skromni doprinos stručnjacima iz oblasti psihosocijalnog rada u poboljšanju njihovog djelovanja u radu sa djecom, poboljšanju rada institucija, ali i korekciji nastavnih planova i programa za edukaciju socijalnih radnika i drugih stručnjaka.

Budući da su stavovi stručnjaka, njihove kompetencije i nivo educiranosti značajni za otkrivanje, procesuiranje i suzbijanje psihičkog nasilja nad djecom, društveni cilj ovog istraživanja odnosi se na potrebu da se prikažu stvarni stavovi stručnjaka, da se dobije stvarna slika o tome da li stručnjaci znaju prepoznati psihičko nasilje, da li ga uvijek prijavljuju ili ga više uočavaju nego što prijavljuju i zašto. Također je važno da se ispita da li imaju podršku pravnog sistema i zakonske regulative države u procesuiranju ovih slučajeva i u sprovođenju zaštitnih mjera za djecu žrtve nasilja. Nadalje, određivanje stepena zadovoljstva stručnjaka podrškom od strane državnih organa, u smislu omogućavanja njihove kontinuiranje educiranosti i podrške u njihovom radu kroz zakone i omogućavanje međusektorske suradnje, omogućava bolji uvid u cjelokupni sistem rada odgovornih državnih institucija i sistema socijalne zaštite. Dobijanjem uvida u sve navedeno, mogu se prepoznati određeni nedostaci i propusti u zakonskim odredbama, radu odgovornih državnih institucija, vlasti i sistema socijalne zaštite, te se predložiti izmjene, što može poslužiti kao svojevrstan alat za poboljšanje rada stručnjaka i adekvatno procesuiranje i suzbijanje psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.

Rezultati provedenog istraživanja, nakon što se interpretiraju i budu dostupni javnosti, omogućiti će članovima zajednice da se više edukuju i uključe u moguću prevenciju navedene problematike.

3.3. Zadaci istraživanja

Zadaci istraživanja su sljedeći:

1. Ispitati iskustvo i znanje stručnjaka o karakteristikama i faktorima rizika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.
2. Istražiti stavove stručnjaka o prepoznavanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.
3. Utvrditi koji su prijedlozi stručnjaka za olakšano identificiranje i prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza:

Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, odnosno njihovo znanje, nivo educiranosti i kompetencije, zapravo su u uskoj vezi sa otkrivanjem i incidencijom prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, što predstavlja polaznu osnovu u radu stručnjaka na procesuiranju i suzbijanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.

4.2. Posebne hipoteze:

1. Očekuje se da su stručnjaci iz oblasti psihosocijalnog rada, u velikoj mjeri educirani i osviješteni o faktorima rizika i karakteristikama psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.
2. Očekuje se da stručnjaci više uočavaju nego što prijavljuju slučajeve psihičkog nasilja nad djecom u porodici i to najčešće zbog brojnih teškoća kao što je nepreciznost pri definiranju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, nepravilnosti u sprovođenju postojećih zakona, nedovoljni resursi ustanova koje pružaju psihosocijalnu podršku, ali i osobine i lični stavovi stručnjaka.
3. Pretpostavlja se da stručnjaci nisu zadovoljni zakonskim uređenjem, međusektorskog suradnjom i sistemima pružanja pomoći i podrške u prijavljivanju i procesuiranju psihičkog nasilja nad djecom te u skladu s tim imaju potrebu i volju za izmjenama.

4.3. Sistem varijabli

Nezavisna varijabla u ovom slučaju su stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, dok je psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece zavisna varijabla.

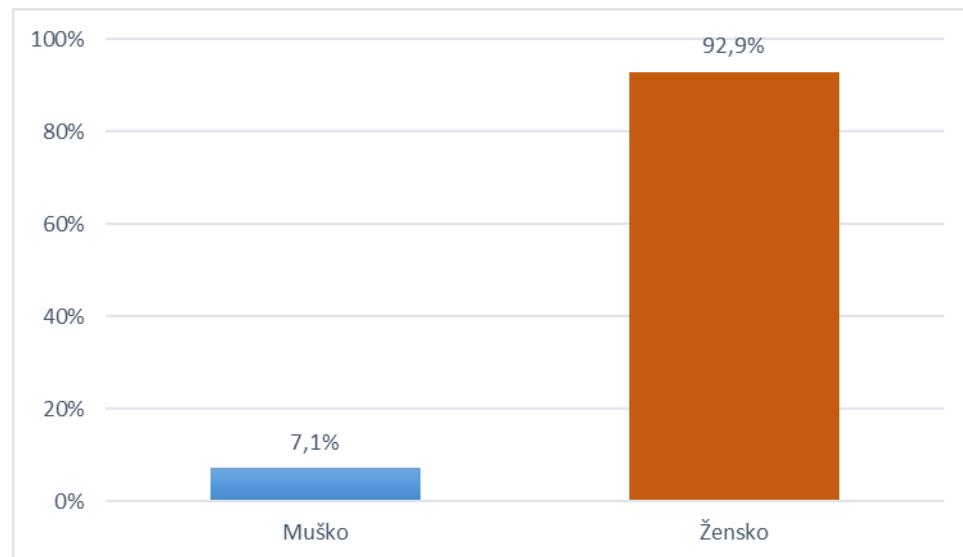
4.4. Sistem indikatora

Indikatori služe provjeri postojećih hipoteza, s tim u vezi izvori su nastali prema saznanjima postojeće i relevantne dokumentacije i literature, pisanih i usmenih iskaza stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, te teorijski izvedeni zaključci.

5. Uzorak istraživanja-sudionici istraživanja

Uzorak istraživanja obuhvata 113 stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, nastavnici, asistenti u nastavi, zdravstveni radnici, predstavnici NVO organizacija, itd.) zaposlene u različitim ustanovama poput centara za socijalni rad, odgojno-obrazovnih ustanova, zdravstvenih ustanova, nevladinih organizacija na području Kantona Sarajevo.

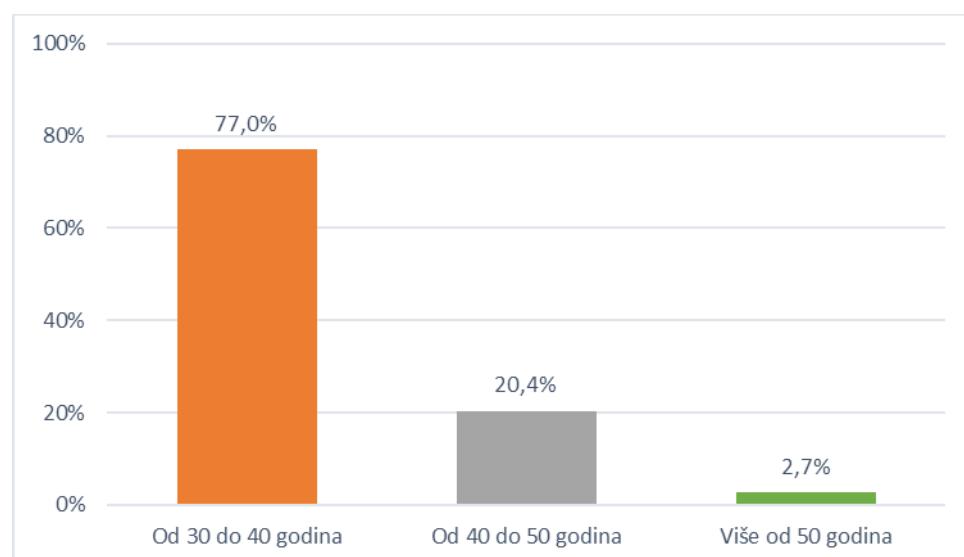
Grafikon br.1 - Spol ispitanika anketnog upitnika

Na osnovu prikazanog grafikona (grafikon br.1) uočava se da postoji disproporcija u pogledu spola ispitanika.

Kao što se može primjetiti, od ukupnog broja ispitanika kojih je 113, 104 ispitanika ili 92,9 % su ženskog spola, dok je 8 ispitanika ili 7,1 % muškog spola. Ovakva disproporcija spolova je i očekivana, a neki od razloga koji su doveli do ove pojave jesu u tome što se profesije iz oblasti psihosocijalnog rada, u našem društvu, doživljavaju kao „ženske profesije“. Osobe ženskog spola se više opredjeljuju za studiranje i usavršavanje u oblasti pomažućih profesija od osoba muškog spola i to najviše zbog toga što se smatra da je ženski spol senzibilniji i empatičniji. U pomažućim profesijama poput pedagogije, socijalnog rada, prihologije isl., veća zastupljenost ženskog spola datira još od samih začetaka profesije pa ne iznenađuje činjenica da i ovo istraživanje dolazi do takvih podataka.

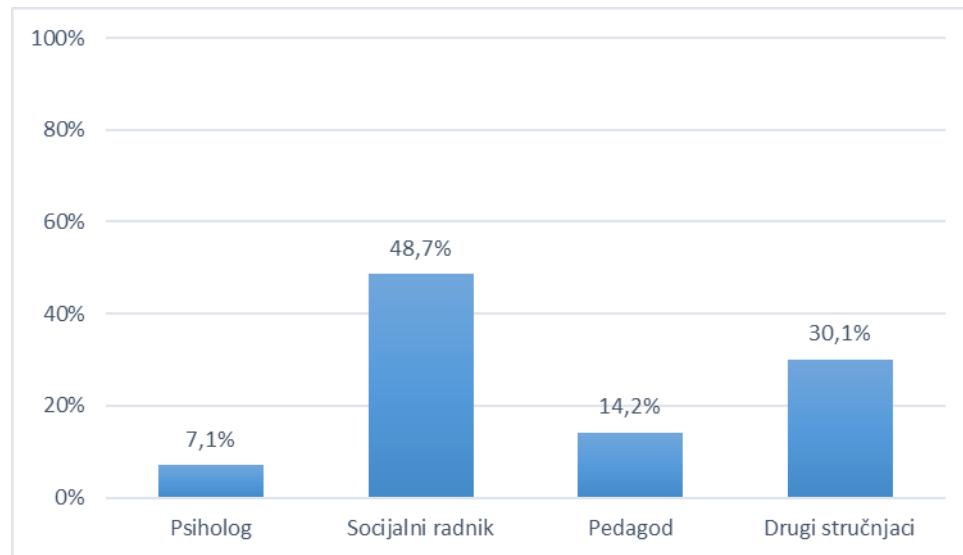
Grafikon br. 2 – Broj ispitanika u odnosu na dobne skupine

Na osnovu prikazanog grafikona (grafikon br.2) može se vidjeti da je najveći broj ispitanika ovog istraživanja starosne dobi između 30 – 40 godina i to 87 ispitanika (77.0%),

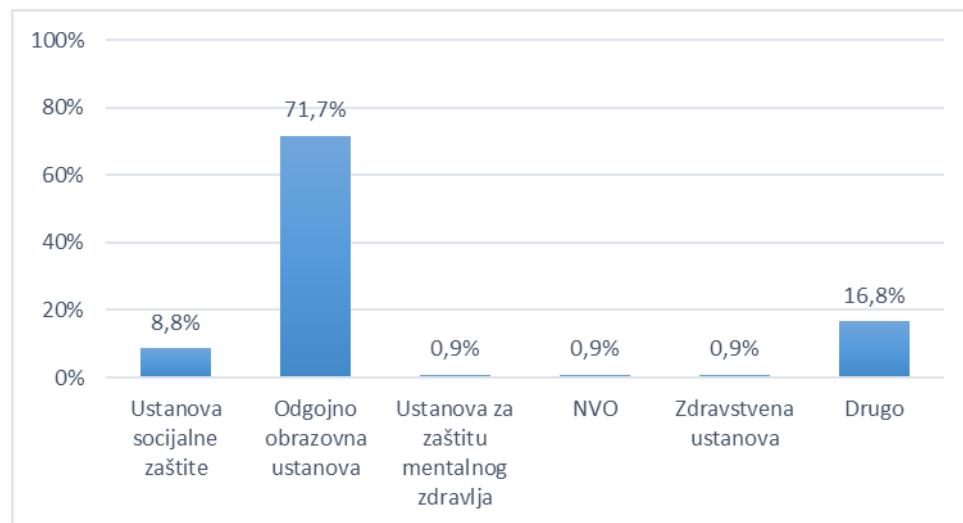
zatim 23 ispitanika starosne dobi između 40 – 50 godina (20.4%), a samo 3 ispitanika su starosne dobi više od 50 godina (2.7%).

Grafikon br. 3 – Broj ispitanika u odnosu na profesionalno usmjerenje

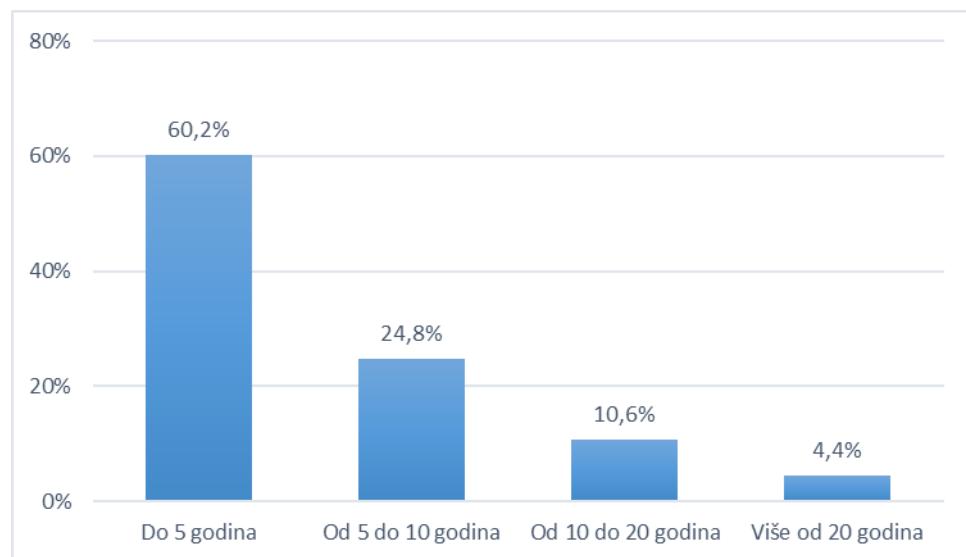
Prema rezultatima analize (grafikon br.3) može se zaključiti da je najveći broj u ispitanom uzorku onih koji su po struci socijalni radnici 55 (48,7%), zatim stručnjaka koji se vode kao ostali (predstavnici ili rukovodioci nevladinih organizacija, nastavnici, profesori, odgajatelji), njih je 34 (30,1%), dok je pedagoga 16 (14,2%), a psihologa 8 (7,1%).

Grafikon br. 4 – Broj ispitanika u odnosu na radno mjesto obuhvaćenih istraživanjem

Kada je u pitanju radno mjesto ispitanika (grafikon br.4), njih 81 (71.7%) je zaposleno u odgojno – obrazovnim ustanovama, zatim 19 (16,8%) ispitanika koji se vode pod drugo, njih 9% je zaposleno u ustanovama za zaštitu mentalnog zdravlja, kao i u zdravstvenim ustanovama, također 9% i NVO također 9%. U ustanovama socijalne zaštite je zaposleno 10 (8.8 %) ispitanika. Značajan je podatak da je 81 (71.7%) ispitanika zaposleno u odgojno – obrazovne ustanove, što ukazuje na veću mogućnost identifikacije i prijavljivanja ovog problema zbog prisustva i bližeg kontakta stručnjaka sa djecom u školama.

Grafikon br. 5 – Broj ispitanika u odnosu na radni staž obuhvaćenih istraživanjem

Na osnovu prikazanog grafikona (grafikon br.5) može se vidjeti da najveći broj ispitanika ima radni staž, odnosno zaposleno je kao stručnjak iz oblasti psihosocijalnog rada, do 5 godina – 68 (60.2%), zatim ispitanici koji imaju radni staž od 5 – 10 godina 28 (24.8%), nakon njih ispitanici sa radnim stažom od 10 do 20 godina 12 (10.6%), a najmanje je ispitanika koji imaju radni staž više od 20 godina - 5 (4.4%). Iskustvo stručnjaka u oblasti psihosocijalnog rada, do 5 godina, može biti dovoljno za ovu analizu, ali dobijeni rezultati govore da od 113 ispitanika samo njih 12 ima iskustvo preko 10 godina, a samo njih 5 ima iskustvo više od 20 godina. Iskusniji stručnjaci potrebni su našem društvu, ali i novijim generacijama stručnjaka te je potrebno zapošljavati veći broj stručnjaka u više ustanova, sa omogućavanjem njihovog dugotrajnijeg i kontinuiranog rada i usavršavanja.

6. Mjerni instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja oformljen je online anketni upitnik (google obrazac) postavljen putem društvene platforme Viber u grupe stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada. Pitanja su koncipirana unutar Likertove skale u skladu sa zahtjevima naslova teme istraživanja – “Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece”, za potrebe ovog istraživanja.

Ovaj anketni upitnik, konstruiran je za potrebe ovog istraživanja, oslanjajući se na ranije istraživanja, a najviše na podatke vodeće Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2010) i podatke „Smjernica za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom u BiH“ (2013-2017) te izjave predstavnika Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo (Poturković, 2019) i UNICEF organizacije (2017). Prikupljeni su podaci o stavovima stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece, podaci o nivou njihovog znanja i educiranosti o ovom nasilju, o njihovom iskustvu o ovom nasilju kroz njihov rad, podaci o uticaju i radu pravnih sistema i sistema zaštite u slučajevima identificiranja, procesuiranja i prijavljivanja slučajeva psihičkog nasilja. Također, prikupljeni su podaci o teškoćama u otkrivanju i prijavljivanju ovog nasilja, ali i o preporukama stručnjaka za bolji i olakšani rad na slučajevima psihičkog nasilja.

U skladu sa navedenim, anketni upitnik je sastavljen iz uvodnog dijela koji sadrži pitanja o opštim podacima (spol, dob, zanimanje, radno mjesto, radni staž). Zatim, tri ključna dijela sastavljena od više pitanja sa ponuđenim odgovorima i tvrdnjama i jednog dijela koji se sastoji od jednog pitanja sa ponuđenim odgovorima. Pitanja u prvom dijelu odnose na procjenu nivoa znanja – educiranosti stručnjaka o ovom problemu (ukupno 3 pitanja sa ponuđenih 17 odgovora/tvrđnji). Uvjerenja o faktorima rizika za pojavu psihičkog nasilja djece posebno su izdvojena u jedno od pitanja, te su stručnjaci, prema ponuđenim tvrdnjama, na skali od (1-u potpunosti se ne slažem do 5-u potpunosti se slažem) procjenjivali koji su faktori rizika za pojavu psihičkog nasilja djece. Nadalje, pitanja u ovom dijelu anketnog upitnika sadrže i oblike psihičkog nasilja djece s ciljem da se odredi poznavanje i prepoznavanje oblika od strane stručnjaka, kao i pitanje sa ponuđenim tvrdnjama koje se odnose na prepoznavanje oblika, rasprostranjenost i status prihičkog nasilja kao pojave u našem društvu.

U drugom dijelu, pitanja se odnose na stavove stručnjaka o ovom problemu. Stavovi stručnjaka o preprekama i teškoćama u prepoznavanju, identificiranju, prijavljivanju i u

konačnici procesuiranju i suzbijanju pojave psihičkog nasilja djece. Ukupno 21 ponuđena tvrdnja je grupisana kroz tri pitanja o: 1) općem reagiranje na spoznaje o psihičkom nasilju, 2) teškoćama u prepoznavanju ove pojave i 3) teškoćama u prijavljivanju ove pojave . Ispitanici su na skali od (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem), procjenivali svoje stavove o rasprostranjenosti ove pojave, općem reagiranju na ovu pojavu, odnosno stavove o preprekama za otkrivanje i prijavljivanje ove pojave. Nadalje, pored navedenih tvrdnji, ovaj dio upitnika sadrži još dva izdvojena pitanja kojima se procjenjuju stavovi i poznavanje zakonskih odredbi stručnjaka po pitanju zakonskih posljedica u slučaju neprijavljinja postojanja psihičkog nasilja i službi kao izvora identificiranja i prijave psihičkog nasilja djece. Ispitanici su i na prvo od ova dva pitanja, na skali od (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem), iskazivali svoje stavove, a na drugo su odgovarali rangiranjem brojevima od 1 do 5 službe koje su izvor identificiranja i prijave ovog problema. Ova pitanja su određena za procjenu njihovih stavova o značaju prijavljivanja i snošenja odgovornosti za prijavljivanje i o značaju službi kao izvora za identificiranje i prijavljivanje. Također, procjenjivali smo njihovo poznavanje zakonskih odredbi, na osnovu ovih segmenata, a po pitanju prijavljivanja pojave psihičkog nasilja djece.

Pitanja u trećem dijelu odnose se na iskustvo stručnjaka u radu na pojavi psihičkog nasilja djece (ukupno 4 pitanja sa ponuđenim odgovorima). Ispitanici su kroz prvo pitanje, na skali od (1-nijednom,5-nisam siguran/na) iskazivali svoje iskustvo u primjećivanju i otkrivanju psihičkog nasilja djece, odnosno da li su imali priliku i u kojoj mjeri, kroz svoj rad zamijetiti psihičko nasilje djece. Kroz drugo pitanje su iskazivali svoje iskustvo o statusu psihičkog nasilja djece koje su kroz svoj rad mogli ustanoviti, odgovorima na pitanja na skali od (1-potvrđeno,5-neodređeno). Treće pitanje se odnosilo na oblike psihičkog nasilja djece s kojima su se stručnjaci susretali kroz svoj rad (7 ponuđenih odgovora sa navedenih 6 najčešćih oblika psihičkog nasilja i jedan odgovor – ništa od navedenog) i ispitanici su mogli označiti više ponuđenih odgovora – oblika (osim ako označe „ništa od navedenog“ kao odgovor). Četvrto pitanje nam govori koje su poduzete pravne mjere u slučajevima identifikacije psihičkog nasilja djece, a koje su, prema iskustvima stručnjaka, poduzete (ponuđeno 6 odgovora – od 1-nisu poduzete pravne mjere do 6- ništa od navedenog).

Četvrti dio anketnog upitnika smo izdvojili kao zaseban sa samo jednim pitanjem koje se odnosi na prijedloge/preporuke stručnjaka za olakšano prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva psihičkog nasilja djece. Ispitanicima je ponuđeno 7 prijedloga, u okviru jednog pitanja i mogli su odabrati više odgovora. Ponuđeni odgovori su obuhvatili prijedloge o: redovitom savjetovanju, edukaciji i superviziji stručnjaka o prepoznavanju svih oblika

zlostavljanja I zanemarivanja djece i obavezi prijavljivanja slučajeva, poduzimanju odgovarajućih mjera stručnjaka kako bi osigurali da njihova prošlost i iskustva ne utiču na njihovu stručnu kompetentnost, mreže podrške za djecu – stalna podrška djeci u njihovom razvoju i odgoju kroz brojne ustanove I organizacije, mreža podrške za roditelje i skrbnike – stalna podrška, edukacija i pomoć roditelja i skrbnika u odgoju djece kroz ustanove i organizacije, reforma zakona i veća angažiranost vlasti u osiguravanju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci i roditeljima, izvještavanje medija – više izvještavanja o prepozavanju različitih oblika nasilja i obavezi prijavljivanja slučajeva nasilja, škole – bolja edukacija i posvećenost stručnjaka zaposlenih u obrazovnim ustanovama u prepoznavanju, razotkrivanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog nasilja djece.

7. Postupak istraživanja

Istraživanje na temu: “*Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece*” određeno je kao teorijsko – empirijsko. Teorijski dio obuhvata prethodna saznanja verifikovana naučnim dokumentima i literaturom, dok će empirijski dio biti zaokupljen terenskim istraživanjem što će nam sveobuhvatno pružiti rezultate na bazi empirijskih istraživanja.

Naučni pristup istraživanju je integralno – sintetički, jer se ne favorizuje posebno nijedan teorijsko metodološki pravac.

- Obzirom da se radi o teorijsko-empirijskom istraživanju, primjenjuju se sve osnovne analitičko – sintetičke metode, s posebnim naglaskom na analizu. Analiza predstavlja rastavljanje cjeline na dijelove. Analizom kao metodom otkrivamo koji su stavovi svakog stručnjaka ponaosob o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece , njihovo znanje o ovom nasilju, iskustvo i u konačnici koji su njegovi prijedlozi na bolje i lakše prepoznavanje i prijavljivanje psihičkog nasilja djece.
- Od opštenaučnih metoda, primjenjuje se statistička metoda. Razlog za primjenu ove metode jeste u tome što se ona realizuje i primjenjuje kroz izradu istraživačkih instrumenata i obradu podataka iz dobijenih rezultata istraživanja.
- Hipotetičko-deduktivna metoda- je primjenjena iz razloga što su za proučavanje ovog problema potrebna već potvrđena društvena iskustva u različitom vremenu. Dakle, da bi se na što vjerodostojniji i relevantniji način prikazali stavovi stručnjaka, uzeće se u obzir prethodno vršena istraživanja i iskustva stručnjaka.

- Iz reda metoda pribavljanja podataka, primjenjuje se metoda analize sadržaja dokumenata i metoda ispitivanja.
- Metoda analize sadržaja dokumenata- (dostupne i relevantne literature, knjiga, dokumenata, stručnih časopisa, dostupnih i relevantnih istraživanja, te posjećivanje službenih i internet stranica na kojima se moglo doći do potrebnih i specifičnih informacija).
- Metoda ispitivanja- u okviru metode ispitivanja primjenjuje se tehnika anketnog upitnika.

Informacije i podaci prikupljali su se putem online anketnog upitnika namjenjenog stručnjacima iz oblasti psihosocijalnog rada zaposlenim u različitim ustanovama na području Kantona Sarajevo.

Za potrebe obrade prikupljenih podataka istraživanja korišten je program za obradu podataka SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) v20.

8. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Provedeno istraživanje je naučno opravdano zbog toga što je na temu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, vršen vrlo mali, zanemariv, broj istraživanja, pa će prema tome dati doprinos i upotpuniti fond dosadašnjih naučnih saznanja o stavovima stručnjaka o psihičkom zlostavljanju i zanemrivanju.

Istraživanja na temu psihičkog nasilja, a posebno u pogledu stručnjaka, su poželjna i tražena od strane stručnjaka i dosadašnjih istraživača upravo zbog nedostatka većeg dijela bitnih informacija i podataka o ovom problemu. Ovo istraživanje, nakon provjere postavljenih hipoteza, moglo bi poslužiti kao smjernica za buduća naučna istraživanja i samim time pomoći dopunjavanju podataka koji su relevantni za nauku.

Provedeno istraživanje svoju naučnu opravdanost pronalazi i u rezultatima predhodnih istraživanja koja su pokazala da postoji značajna povezanost između stručnjaka i njihovih stavova sa otkrivanjem i prijavljivanjem slučajeva psihičkog nasilja djece. Također, dosadašnja istraživanja ističu neusklađenost zakonskih normi, nesprovođenje zakona u potpunosti po pitanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, neadekvatan pristup ili nepostojanje ustanova koje se bave prikupljanjem podataka o zlostavljanju i zanemarivanju ili radom isključivo na slučajevima nasilja. Slučajevi nasilja se zavode i sprovode u različitim

ustanovama, nema jedinstvene ustanove koja će se baviti samo problemom nasilja. Postojanje društvenog koncenzusa prema kojem se „ne treba mijesati u nečiju porodicu“ i treba „gledati svoja posla“ predstavlja još jednu prepreku na koju su nailazili dosadašnji istraživači prilikom istraživanja ovog problema. Zbog takvih društvenih normi psihičko zlostavljanje i zanemarivanje često ostaje neotkriveno i neprocesuirano. Također, istraživanja navode da je za naše prostore, pričanje o nasilju, prijavljivanje i otkrivanje još uvijek tabu tema. Iz svega možemo zaključiti da su stavovi stručnjaka, njihova educiranost i spremnost za rad na slučajevima nasilja, bitni u sagledavanju svih prepreka i reagovanju po pitanju zahtijevanja izmjena u radu državnih institucija i zakonske regulative.

Provedeno istraživanje je društveno opravdano jer obezbjeđuje rezultate na osnovu kojih bi se mogle poduzeti određene izmjene i akcije u cilju poboljšanja kvalitete rada i nivoa educiranosti stručnjaka, kao i kvalitet i efekat ishoda tog rada u oblasti psihičkog, ali i drugog nasilja djece. Provedeno istraživanje može biti od koristi svima onima koji se bave psihosocijalnim radom sa djecom i porodicama, studentima i svima koji žele produbiti svijest o ovom skrivenom obliku nasilja, a ciljana skupina su sami stručnjaci, studenti i akademska zajednica.

9. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Vremensko određenje istraživanja: Istraživanje je provedeno od mjeseca jula 2022. godine, do mjeseca marta 2023. godine i odnosi se na akademsku 2022/2023. godinu. Prostorno određenje istraživanja: Provedeno istraživanje je realizovano sa stručnjacima iz oblasti psihosocijalnog rada, među kojima su: pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, zdravstveni radnici, nastavnici, asistenti u nastavi i drugi stručnjaci, zaposleni u ustanovama socijalne zaštite, zdravstvenim ustanovama, odgojno-obrazovnim ustanovama i nevladinim organizacijama na području Kantona Srajevo, u grupama stručnjaka oformljenim unutar online platforme Viber.

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Procjena nivoa educiranosti stručnjaka o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece

Iskustvo stručnjaka u radu na pojavi psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece mjerilo se kroz ukupno 4 pitanja sa ponuđenim odgovorima. Ispitanici su kroz prvo pitanje, na skali od (1-nijednom,5-nisam siguran/na) iskazivali svoje iskustvo u primjećivanju i otkrivanju psihičkog nasilja djece, odnosno da li su imali priliku i u kojoj mjeri, kroz svoj rad zamijetiti psihičko nasilje djece. Kroz drugo pitanje su iskazivali svoje iskustvo o statusu psihičkog nasilja djece koje su kroz svoj rad mogli ustanoviti, odgovorima na pitanja na skali od (1-potvrđeno,5-neodređeno). Treće pitanje se odnosilo na oblike psihičkog nasilja djece s kojima su se stručnjaci susretali kroz svoj rad (7 ponuđenih odgovora sa navedenih 6 najčešćih oblika psihičkog nasilja i jedan odgovor – ništa od navedenog) i ispitanici su mogli označiti više ponuđenih odgovora – oblika (osim ako označe „ništa od navedenog“ kao odgovor). Četvrti pitanje nam govori koje su poduzete pravne mjere u slučajevima identifikacije psihičkog nasilja djece, a koje su, prema iskustvima stručnjaka, poduzete (ponuđeno 6 odgovora – od 1-nisu poduzete pravne mjere do 6- ništa od navedenog).

U tabeli br.1. može se vidjeti da najveći postotak ispitanika ističe da su se vrlo rijetko u radu susretali s psihičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem djece (31,9%). Približno jednak postotak ispitanika navodi da su imali mnogo slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece (28,3%). 17,7% ispitanika je jednom imalo takvo iskustvo u radu, 8,8% nijednom, a 13,3% ispitanika nije sigurno.

Tabela 1. Iskustvo u radu s psihičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem djece

	Frekvencije	Postoci
Jednom	20	17,7%
Nijednom	10	8,8%
Vrlo rijetko	36	31,9%
Mnogo	32	28,3%
Nisam siguran	15	13,3%
Ukupno	113	100,0%

Tabela br.2. prikazuje da najveći postotak ispitanika ističe da slučajevi psihičkog nasilja i zanemarivanja djece nisu obrađeni (33,6%). Zatim, 26,5% ispitanika se susrelo s nepotvrđenim slučajevima psihičkog nasilja nad djecom. Manji postotak stručnjaka ističe da su ustanovili indicirano psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece (16,8%). Jednak postotak ispitanika se u radu susretao s potvrđenim slučajevima psihičkog nasilja i zanemarivanja djece (11,5%), te sa slučajevima koji su u procesu obrade (11,5%). Rezultati su prikazani u tabeli ispod (tabela 2.).

Tabela 2. Utvrđeni status psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Status psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece	Frekvencije	Postoci
Potpvrđeno	13	11,5%
Indicirano	19	16,8%
Nepotpvrđeno	30	26,5%
U procesu obrade	13	11,5%
Neobrađeno	38	33,6%
Ukupno	113	100,0%

Tabela br.3. u kojoj su predstavljeni najčešći oblici psihičkog nasilja djece ukazuje na to da se najveći postotak ispitanika u svom radu susretao s ignoriranjem kao oblikom psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece (23,0%), a potom odbacivanjem kroz verbalno zlostavljanje (22,1%). 17,7% ispitanika se susretalo s djetetovim prisustvom nasilju u porodici, a 14,2% ispitanika se u radu susretalo sa zloupotreboom i zanemarivanjem djetetovih potreba uslijed razvoda roditelja. Najmanji postotak ispitanika se u radu susretao s izolacijom kao oblikom psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece (8,8%), te navođenjem na neprimjereno ponašanje (8,0%). U konačnici, 6,2% ispitanika se u radu nije susretalo s pomenutim oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Tabela 3. Oblici psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece s kojim su se ispitanici susretali u radu

Oblici psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece	Frekvencije	Postoci
Odbacivanje kroz verbalno zlostavljanje	25	22,1
Izolacija	10	8,8
Ignoriranje	26	23,0
Djetetovo prisustvo nasilju u porodici	20	17,7
Navođenje na neprimjereno ponašanje	9	8,0
Zloupotreba i zanemarivanje djetetovih potreba uslijed razvoda roditelja	16	14,2
Ništa od navedenog	7	6,2
Ukupno	113	100,0

U tabeli br.4. navedene su pravne radnje u slučaju identifikacije psihičkog nasilja i zanemarivanja djece prema iskustvu ispitanika. Najveći postotak ispitanika ističe da je u slučajevima zanemarivanja i psihičkog nasilja nad djecom postojala intervencija od strane organa socijalne zaštite/mjere policije – bez učešća suda (28,3%). Nešto manji postotak ispitanika ističe da su poduzete hitne mjere zaštite u slučajevima psihičkog nasilja nad djecom (25,7%), dok 23,0% ispitanika ističe da nisu poduzete nikakve pravne radnje. Zatim, 19,5% ispitanika navodi da nije poduzeto ništa od navedenog, a najmanji postotak ispitanika, njih 3,5% navodi da su poduzete sudske mjere s ciljem zaštite žrtava u slučajevima identifikacije psihičkog nasilja nad djecom.

Tabela 4. Poduzete pravne radnje u slučaju identifikacije psihičkog nasilja i zanemarivanja djece

Pravne radnje	Frekvencije	Postoci
Nisu poduzete pravne radnje	26	23,0%
Poduzete hitne mjere zaštite	29	25,7%
Organji socijalne zaštite/mjere policije – bez učešća suda	32	28,3%
Sudske mjere poduzete u cilju zaštite žrtve	4	3,5%
Ništa od navedenog	22	19,5%
Ukupno	113	100,0%

Educiranost stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece, mjerila se kroz skale sa ponuđenim odgovorima. Unutar prve skale bilo je navedeno 8 najčešćih oblika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Ispitanici su trebali označiti one oblike nasilja za koje smatraju da predstavljaju psihičko zlostavljanje ili zanemarivanje djece.

U tabeli br.5. je prikazano u kojoj mjeri su ispitanici upoznati s različitim oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Prema dobivenim rezultatima, jednak postotak ispitanika prepoznaje odbijanje i ponižavanje kao oblik psihičkog nasilja nad djecom (14,2%), zatim iskorištanje i manipulaciju (14,2%), te svjedočenje nasilju unutar porodice (14,2%). Zatim, 12,4% ispitanika je prepoznalo uskraćivanje kontakta s jednim od roditelja u slučaju razvoda braka kao oblik psihičkog nasilja, a jednak postotak ispitanika kao oblik psihičkog nasilja prepoznaje teroriziranje i prijetnju (11,5%), ignorisanje (11,5%), te zanemarivanje obrazovanja kao i fizičkog i mentalnog zdravlja (11,5%). Najmanji postotak ispitanika smatra izoliranje oblikom psihičkog nasilja (10,6%). U skladu s navedenim, može se reći da je većini stručnjaka potrebna dodatna edukacija o prepoznavanju psihičkog nasilja.

Tabela 5. Upoznatost s različitim oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Oblici nasilja	Frekvencije	Postoci
Odbijanje i ponižavanje	33	14,2%
Teroriziranje i prijetnja	26	11,5%
Izoliranje	24	10,6%
Iskorištavanje i manipulacija	33	14,2%
Ignoriranje	26	11,5%
Zanemarivanje obrazovanja te mentalnog i fizičkog zdravlja djeteta	26	11,5%
Svjedočenje nasilju unutar porodice	33	14,2%
Uskraćivanje kontakta djeteta sa jednim od roditelja u slučaju brakorazvodne parnice	28	12,4%
Ukupno	229	100,0%

Kroz ponuđene tvrdnje u tabeli br.6. mjerilo se znanje i uvjerenja stručnjaka o pojavi i rasprostranjenosti problema, odnosno o karakteristikama psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Na osnovu prosječnih ocjena prikazanih u tabeli može se reći da ispitanici smatraju da je pri fizičkom zlostavljanju djeteta uvijek prisutno i psihičko zlostavljanje ($M=3,97$, $SD=1,30$), da je jedan od oblika psihičkog nasilja u slučaju brakorazvodne parnice uskraćivanje kontakta djetetu s jednim od roditelja ($M=3,88$, $SD=1,21$), te da je problem psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece omalovažen u našem društvu ($M=3,79$, $SD=1,24$). Također, ispitanici smatraju da broj slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u našoj zemlji vrlo izražen ($M=1,92$, $SD=1,11$).

Tabela 6. Uvjerenja o karakteristikama psihičkog nasilja nad djecom

Čestice	N	Min	Max	M	SD
Uskraćivanje kontakta djetetu sa jednim od roditelja, u slučaju	113	1	5	3,88	1,21

---

brakorazvodne parnice
je jedan od oblika
psihičkog nasilja.

Problem psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece kod nas je omalovažen.

Pri fizičkom zlostavljanju djeteta uvijek je prisutno psihičko zlostavljanje.

U našoj zemlji broj slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece je izrazito malen.

Educiranost stručnjaka o ovom problemu mjeri se i kroz poznavanje faktora rizika koji mogu dovesti do pojave psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Na osnovu prosječnih ocjena prikazanih u tabeli br.7. može se reći da ispitanici smatraju da tjelesno i verbalno nasilje među roditeljima doprinosi psihičkom zlostavljanju djece ($M=4,00$, $SD=1,19$). S druge strane, ispitanici su neutralan stav izrazili kada su u pitanju uvjerenja da je većina počinitelja psihičkog zlostavljanja iskusila psihičko zlostavljanje ($M=3,43$, $SD=1,10$), te da su djeca koja žive u porodici s niskim prihodima češće žrtve psihičkog zlostavljanja ($M=2,74$, $SD=1,14$). Ispitanici ne smatraju da je veća vjerovatnoća da starija djeca budu psihički zlostavljana i zanemarivana ($M=2,22$, $SD=0,94$).

Tabela 7. Uvjerenja o faktorima rizika za pojavu psihičkog zlostavljanja

Čestice	N	Min	Max	M	SD
Starija djeca imaju	113	1	5	2,22	0,94

---

veću vjerojatnost da budu psihički zlostavljana i zanemarivana.					
Tjelesno i verbalno nasilje među roditeljima doprinosi psihičkom zlostavljanju djece.	113	1	5	4,00	1,19
Dijete koje živi u porodici sa niskim prihodima češće je žrtva psihičkog zlostavljanja.	113	1	5	2,74	1,14
Većina počinitelja psihičkog zlostavljanja su i sami bili žrtve psihičkog zlostavljanja.	113	1	5	3,43	1,10

3.2. Stavovi stručnjaka o prepoznavanju i prijavi psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Ukupno 21 ponuđena tvrdnja je grupisana kroz tri pitanja o: 1) općem reagiranje na spoznaje o psihičkom nasilju, 2) teškoćama u prepoznavanju ove pojave i 3) teškoćama u prijavljivanju ove pojave. Ispitanici su na skali od (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem), procjenivali svoje stavove i izazove o rasprostranjenosti ove pojave, općem reagiranju na ovu pojavu, odnosno stavove o uvjetima za otkrivanje i prijavljivanje ove pojave.

U tabeli br.8. je prikazano da su ispitanici neutralan stav izrazili kada su u pitanju tvrdnje prema kojim stručnjaci nisu dovoljno educirani o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece ($M=3,16$, $SD=1,16$), vrlo rijetko postoje svjedoci psihičkog zlostavljanja djeteta ($M=3,15$, $SD=1,20$), ne postoje standardizirani profili žrtava psihičkog zlostavljanja ($M=3,15$, $SD=1,10$). Neutralan stav su ispitanici izrazili i kada su u pitanju tvrdnje prema kojim ne postoji dovoljno medicinskih dokaza koji bi potvrdili psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta ($M=2,85$, $SD=1,20$), pri čemu je psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta teško

uočljivo ($M=2,57$, $SD=1,19$). Slično, ispitanici se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom da se djetetu može dogoditi puno gorih stvari od psihičkog zlostavljanja ($M=2,65$, $SD=1,24$).

Na osnovu prosječnih ocjena prikazanih u tabeli br.8, najveći stupanj slaganja zabilježen je na česticama prema kojim je svaki čovjek dužan prijaviti slučaj psihičkog zlostavljanja policiji ili CZSR ($M=4,16$, $SD=1,31$), te da je svaki stručnjak dužan prijaviti sumnju na psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta ($M=4,13$, $SD=1,24$). Ispitanici također smatraju da stručnjak koji nije prijavio slučaj psihičkog zlostavljanja djeteta treba biti kažnen ($M=3,93$, $SD=1,34$), ali i da se psihičko zlostavljanje uglavnom ne prijavljuje ($M=3,58$, $SD=1,28$).

Tabela 8. Opće reagiranje na spoznaju o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju nad djecom

Čestice	N	Min	Max	M	SD
Ne postoji dovoljno medicinskih dokaza koji bi potvrdili psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta.	113	1	5	2,85	1,20
Vrlo rijetko postoje svjedoci psihičkog zlostavljanja djeteta.	113	1	5	3,15	1,20
Ne postoje standardizirani profili žrtava psihičkog zlostavljanja.	113	1	5	3,15	1,10
Stručnjaci nisu dovoljno educirani o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece.	113	1	5	3,16	1,16
Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta teško je uočljivo.	113	1	5	2,57	1,19
Djetetu se može dogoditi puno gorih stvari od psihičkog zlostavljanja.	113	1	5	2,65	1,24
Psihičko zlostavljanje se uglavnom ne prijavljuje.	113	1	5	3,58	1,28
Svaki čovjek, neovisno o tome da li je stručnjak ili ne, dužan je prijaviti slučaj psihičkog zlostavljanja djeteta policiji ili CZSR.	113	1	5	4,16	1,31
Stručnjak koji nije prijavio slučaj psihičkog zlostavljanja djeteta treba biti kažnen.	113	1	5	3,93	1,34

Stručnjak treba prijaviti sumnju na psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta.	113	1	5	4,13	1,24

Mišljenje ispitanika, prema prikazanim rezultatima u tabeli br. 9, je da stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece ($M=3,61$, $SD=1,17$), dok su na ostalim tvrdnjama izrazili neutralan stav. Odnosno, ispitanici se niti slažu niti ne slažu s tim da se stručnjaci boje neželjenih posljedica koje prijava može ostaviti na dijete i porodicu ($M=3,41$, $SD=1,15$), te da se stručnjaci boje krivičnog gonjenja ili druge vrste povređivanja od strane koja je prijavljena ($M=3,27$, $SD=1,19$). Također, ispitanici se niti slažu niti ne slažu s tim da su stručnjaci često u unutrašnjem sukobu između želje za podnošenjem prijave i želje za očuvanjem dosadašnjeg odnosa s djetetom i njegovom porodicom ($M=3,27$, $SD=1,09$), zatim da je psihičko zlostavljanje teže primjetno i često nevidljivo ($M=3,22$, $SD=1,17$), te da su stručnjaci nesigurni u postojanje elemenata psihičkog nasilja djece ($M=3,14$, $SD=1,05$).

Tabela 9. Teškoće za prepoznavanje i reagiranje na pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom

Čestice	N	Min	Max	M	SD
Psihičko zlostavljanje je teže primjetno i često nevidljivo.	113	1	5	3,22	1,17
Stručnjaci su nesigurni u postojanje elemenata psihičkog nasilja djece	113	1	5	3,14	1,05
Stručnjaci su često u unutrašnjem sukobu između želje za podnošenjem prijave i želje za očuvanjem dosadašnjeg odnosa sa djetetom i njegovom porodicom	113	1	5	3,27	1,09
Stručnjaci se boje krivičnog gonjenja ili druge vrste povređivanja od strane osobe koja je prijavljena.	113	1	5	3,27	1,19
Stručnjaci se boje neželjenih posljedica koje prijava može ostaviti na dijete i porodicu.	113	1	5	3,41	1,15

Stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece.	113	1	5	3,61	1,17

Teškoće za prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece grupisane su u tabelu br.10., prema tvrdnjama. Ispitanici procjenjuju da su nedovoljna saradnja između državnih ustanova ($M=3,80$, $SD=1,20$), nedostatak specijalizovanih službi koje se bave samo problematikom psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece ($M=3,75$, $SD=1,30$), nedostatak strukturiranih obrazaca za prijavu zlostavljanja i zanemarivanja djece ($M=3,67$, $SD=1,19$), te uključivanje u rad s djecom stručnjaka različitih profila koji nisu formalno educirani za rad s djecom žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja ($M=3,54$, $SD=1,26$) značajne teškoće za prijavljivanje slučajeva psihičkog nasilja. U poređenju s navedenim, nešto niži stupanj slaganja su izrazili s tim da pojava psihičkog nasilja nije jasno definirana, pri čemu se ti predmeti vode pod drugim problematičnim ponašanjima i disfunkcijama ($M=3,48$, $SD=1,19$).

Tabela 10. Teškoće za prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom

Čestice	N	Min	Max	M	SD
Nedovoljna suradnja državnih ustanova za prijavljivanje i obradu slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece.	113	1	5	3,80	1,20
Nema strukturiranih obrazaca za prijavu zlostavljanja i zanemarivanja djece, uzimanja izjava pa sve do kontaktiranja drugih nadležnih ustanova (Škola, Policija, Dom zdravlja, Tužilaštvo, Sud,...).	113	1	5	3,67	1,19
Nema specijaliziranih službi koje se bave samo ovom problematikom već rade sa svim kategorijama korisnika (mjesnim zajednicama, polivalentan rad,i sl.).	113	1	5	3,75	1,30
U većini centara, u rad sa djecom koja	113	1	5	3,54	1,26

---

su zlostavljana i zanemarivana,
uključuju se stručnjaci različitih profila
koji nisu formalno educirani za rad sa
djecom žrtvana zlostavljanja i
zanemarivanja.

Pojava psihičkog nasilja djece nije jasno definirana pa se ti predmeti vode pod drugim problematičnim ponašanjima i disfunkcijama.

Nadalje, pored navedenih tvrdnji, mjerili su se stavovi i poznavanje zakonskih odredbi stručnjaka po pitanju zakonskih posljedica u slučaju neprijavljinja postojanja psihičkog nasilja i službi kao izvora identificiranja i prijave psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Ispitanici su na prvo od ova dva pitanja, na skali od (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem), iskazivali svoje stavove, a na drugo su odgovarali rangiranjem brojevima od 1 do 5 službe koje su izvor identificiranja i prijave ovog problema. Ova pitanja su određena za procjenu njihovih stavova o značaju prijavljivanja i snošenja odgovornosti za prijavljivanje i o značaju službi kao izvora za identificiranje i prijavljivanje. Također, procijenjivalo se njihovo poznavanje zakonskih odredbi, na osnovu ovih segmenata, a po pitanju prijavljivanja pojave psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Tabela br.11. prikazuje da ispitanici procjenjuju da različiti stručnjaci snose zakonske posljedice u slučaju neprijavljinja psihičkog nasilja nad djecom. Također, nema statistički značajne razlike u procjeni u kojoj mjeri različiti stručnjaci snose zakonske posljedice uslijed neprijavljinja psihičkog nasilja nad djecom ($F=2,35$, $p=0,251$, $p>0,05$).

Tabela 11. Postojanje zakonskih posljedica u slučaju neprijavljinja psihičkog nasilja nad djecom

Zanimanje	N	M	SD	F	p

Psiholog	8	4,13	1,36	F=2,35	p=0,251
Socijalni radnik	55	3,22	1,50		p> 0,05
Pedagog	16	3,75	1,48		
Drugi stručnjaci	34	3,71	1,68		

U tabeli br.12. prikazana je procjena koje su službe izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Prosječne ocjene kreću se u rasponu od $M=2,32$ ($SD=1,58$) za obrazovne ustanove do $M=3,13$ ($SD=1,35$) za zdravstvene ustanove. Dakle, ispitanici smatraju da su obrazovne ustanove najmanji, odnosno najslabiji izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, a najvećim izvorom smatraju zdravstvene ustanove. Ipak, nema veće statističke razlike u rezultatima, pa se može reći da nijedna od navedenih službi nije dovoljan izvor identificiranja i prijave ovog problema te bi sve službe, a posebno obrazovne ustanove, trebale biti više angažirane i sposobljene za identificiranje i prijavljivanje ovog problema.

Tabela 12. Službe koje su izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Službe	N	Min	Max	M	SD
Službe socijalne zaštite	113	1	5	2,73	1,43
Obrazovne ustanove	113	1	5	2,32	1,58
Policija	113	1	5	3,08	1,58
Zdravstvene ustanove	113	1	5	3,13	1,35

3.3. Preporuke stručnjaka za olakšano prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

U ovom dijelu anketnog upitnika izdvojeni su prijedlozi/preporuke stručnjaka za olakšano prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva psihičkog nasilja djece. Ispitanicima je ponuđeno 7 prijedloga, u okviru jednog pitanja i mogli su odabratи više odgovora.

Kada su u pitanju prijedlozi stručnjaka za olakšano prepoznavanje i omogućavanje prijavljivanja slučajeva psihičkog nasilja nad djecom, u tabeli br.13 je prikazano da najveći postotak ispitanika predlaže redovno savjetovanje, edukaciju i superviziju stručnjaka o prepoznavanju svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece i obavezi prijavljivanja slučajeva (26,5%). Zatim, 14,2% ispitanika predlaže reformu zakona i veću angažiranost vlasti u osiguranju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci i roditeljima. Jednak postotak ispitanika predlaže kreiranje mreže podrške za djecu s ciljem pružanja stalne podrške djeci u njihovom razvoju i odgoju kroz brojne ustanove i organizacije (13,3%), te mreže podrške za roditelje i skrbnike s ciljem pružanja stalne podrške, edukacija i pomoći roditeljima i skrbnicima u odgoju djece (13,3%). Također, jednak postotak ispitanika predlaže poduzimanje odgovarajućih mjera stručnjaka kako bi osigurali da njihova prošlost i iskustva ne utiču na njihovu stručnu kompetentnost (12,4%), te škole s ciljem bolje edukacije i posvećenosti stručnjaka zaposlenih u obrazovnim ustanovama u prepoznavanju, razotkrivanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog nasilja djece (12,4%). Najmanji postotak ispitanika predlaže izvještavanje putem medija – više izvještavanja o prepoznavanju različitih oblika nasilja i obavezi prijavljivanja slučajeva nasilja (8,0%). Iz navedenih rezultata može se zaključiti da su stručnjaci svjesni nedovoljne edukacije stručnjaka iz područja psihosocijalnog rada o oblicima i pojavi psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. U skladu s tim, njihovi prijedlozi za prepoznavanje i prijavljivanje ovih slučajeva su najviše usmjereni ka edukaciji i superviziji stručnjaka iz tog područja, a zatim ka reformi zakona i većoj angažiranosti vlasti u pružanju podrške ustanovama pri pružanju pomoći i zaštite djeci i roditeljima.

Tabela 2. Prijedlozi za olakšano prepoznavanje i omogućavanje prijavljivanja slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece

Prijedlozi	Frekvencije	Postoci
Redovito savjetovanje, edukacija i supervizija stručnjaka o prepoznavanju svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece i obavezi prijavljivanja slučajeva	65	26,5
Poduzimanje odgovarajućih mjera stručnjaka kako bi osigurali da njihova prošlost i iskustva ne utiču na njihovu stručnu	30	12,4

---

kompetentnost		
Mreže podrške za djecu – stalna podrška djeci u njihovom razvoju i odgoju kroz brojne ustanove i organizacije	32	13,3
Mreža podrške za roditelje i skrbnike – stalna podrška, edukacija i pomoć roditelja i skrbnici i odgoju djece kroz ustanove i organizacije	32	13,3
Reforma zakona i veća angažiranost vlasti u osiguravanju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci i roditeljima	35	14,2
Izvještavanje medija – više izvještavanja o prepozavanju različitih oblika nasilja i obavezi prijavljivanja slučajeva nasilja	20	8,0
Škole – bolja edukacija i posvećenost stručnjaka zaposlenih u obrazovnim ustanovama u prepoznavanju, razotkrivanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog nasilja djece	33	12,4
Ukupno	247	100,0

IV RASPRAVA

Na osnovu provedenog istraživanja , na području Kantona Sarajevo, kao i proučavanja šire literature na temu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece te povezanosti stavova stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada sa prepoznavanjem i prijavljivanjem ove vrste zlostavljanja i zanemarivanja djece, posebno u krugu obitelji, došlo se do određenih saznanja.

Rezutati istraživanja nam ukazuju na neujednačenu raspodjelu po pitanju faktora pola, te je u datom uzorku od ukupno 113 stručnjaka, bilo 104 ženska i 8 muških ispitanika. Dakle, velika većina ispitanika su ženskog spola iz čega možemo zaključiti da se profesije iz oblasti psihosocijalnog rada u našem društvu, doživljavaju kao “ženske profesije”, odnosno, u pomažućim profesijama poput socijalnog rada, pedagogije, psihologije, isl. veća je zastupljenost ženskog spola. Što se tiče dobnih skupina ispitanika, rezultati nam ukazuju da je najveći broj ispitanika starosne dobi između 30-40 godina i to 87 ispitanika, a samo 3 ispitanika su starosne dobi više od 50 godina. Ovi rezultati nam govore da je najviše ispitanika zrele životne dobi i pretpostavlja se da imaju izgrađene stavove o ovoj problematici, shodno stečenom iskustvu i znanju.

U ispitanom uzorku najveći broj stručnjaka su socijalni radnici i to 55, a najmanje je psihologa (8). Značajan je i broj od 34 stručnjaka koji se vode kao “ostali”, a oni predstavljaju stručnjake iz oblasti psihosocijalnog rada zaposlene u odgojno-obrazovnim ustanovama, nevladinim organizacijama , isl. Kada je u pitanju radno mjesto ispitanika, rezultati nam ukazuju da je najviše ispitanika zaposleno u odgojno-obrazovnim ustanovama, njih 81, što ukazuje na veću mogućnost otkrivanja i prijavljivanja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, upravo zbog stalnog bližeg kontakta stručnjaka sa djecom u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Kada je u pitanju radni staž ispitanika, najviše stručnjaka ima radni staž do 5 godina, njih 68, a najmanje stručnjaka ima radni staž više od 20 godina. Ovi podaci nam ukazuju na potrebu zapošljavanja stručnjaka u dugotrajni poslovni angažman, kontinuirano i nedugo nakon sticanja određenog zvanja kako bi svi stručnjaci stekli što više potrebnog iskustva u radu sa djecom. Iskusniji stručnjaci potrebni su našem društvu, ali i za pomoć mlađim kolegama koji tek zasnivaju radni odnos , kroz dijeljenje iskustva, savjeta i znanja za postizanje što boljih rezultata u suzbijanju ovog problema.

Budući da od stavova stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, koji rade sa djecom, može uveliko zavisiti otkrivanje, prepoznavanje te prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, očekuje se da stručnjaci budu dovoljno educirani i osviješteni o karakteristikama ovog problema, o samim oblicima, faktorima rizika koji mogu dovesti do

pojave ovog problema, ali i posljedicama koje psihičko zlostavljanje i zanemarivanje ostavlja na djecu i samu porodicu, a i na društvo u konačnici. S tim u vezi, prvi zadatak u istraživanju je bio da se ispita iskustvo i znanje stručnjaka o samoj pojavi psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Najveći broj ispitanika ističe da su se vrlo rijetko susreli sa psihičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem djece, kroz svoj rad, njih 36, ali približno jednak broj ispitanika, njih 32, navodi da su imali mnogo slučajeva psihičkog zlostavljanja I zanemarivanja djece, kroz svoj rad. Približno jednak broj ispitanika koji su odgovorili suprotno na ponuđene odgovore, govori o mogućnosti različitih stavova i nivou educiranosti stručnjaka što može ukazivati na teškoće u samom identificiranju ovog problema. Šira literatura i brojna istraživanja ukazuju na raširenost ovog problema u društвima zemalja širom svijeta, ali i o brojnim teškoćama prilikom otkrivanja istog. Brojni stručnjaci, poput profesorice Buljan –Flander, profesorice Ajduković i drugi, kroz članke, knjige i intervjuje, govore o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju kao problemu koji se javlja i otkriva najčešće uz neki drugi oblik nasilja pa, shodno tome, može se zaključiti da neslaganje u ovim brojevima ispitanika iz uzorka potvrđuje tezu o različitim stavovima, ali i teškoćama sa kojima se stručnjaci susreću prilikom samog otkrivanja ovog problema.

Kada je u pitanju status psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece sa kojim su se susreli stručnjaci kroz svoj rad, najveći broj ispitanika, njih 38, ističe da u njihovom radu ovakvi slučajevi nisu obrađeni. Značajan je i broj od 30 ispitanika koji su se u svom radu susreli najviše sa nepotvrđenim slučajevima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji.. Najmanji broj ispitanika se u svom radu susreo sa potvrđenim i slučajevima koji su u procesu obrade, odnosno jednak broj ispitanika za oba ponuđena odgovora (13). Najviše neobrađenih I nepotvrđenih slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece također nam upućuje na teškoće u otkrivanju, procesuiranju i prijavljivanju ovog problema. Ovi rezultati nam također ukazuju i na nedovoljno iskustva stručnjaka u radu na slučajevima psihičkog zlostavljanja I zanemarivanja djece.

Daljom procjenom iskustva ispitanika, namjera je bila i ispitati sa kojim oblicima ovog zlostavljanja i zanemarivanja su se susreli u svom radu, uzimajući u obzir predpostavku da su dovoljno upoznati sa svim oblicima psihičkog zlostavljanja I zanemarivanja. U skladu s tim, ispitanicima su ponuđeni oblici psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece te su oni trebali označiti one s kojima su se susreli u svom radu. Najviše ispitanika se u svom radu susrelo sa ignoriranjem kao oblikom psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, njih 26, a njih 25 sa odbacivanjem kroz verbalno zlostavljanje. Najmanji postotak ispitanika (10) se susreo sa izolacijom i navođenjem na neprimjereno ponašanje (9), a samo 7 ispitanika se nikako kroz svoj rad nije susrelo sa oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja. Ovi rezultati

ukazuju na prisutnost različitih oblika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom na području Kantona Sarajevo, ali i potvrđuju navode pojedinih autora (Bilić, V., Buljan- Flander, G., Hrpka, H., 2012). iz susjedne države Hrvatske gdje se također došlo do saznanja da je ignoriranje najzastupljeniji obik psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece .

Istraživanjem se namjeravalo ispitati stručnjake koje su poduzete pravne radnje u slučaju identifikacije psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece sa kojima su se susreli kroz svoj rad. Najveći broj ispitanika , njih 32, ističe da je postojala intervencija od strane organa socijalne zaštite ili kroz mjere policije, a bez učešća suda. Nešto manji broj ispitanika ističe da su poduzete hitne mjere zaštite, njih 29, ali je zabrinjavajući podatak da 26 ispitanika ističe da nisu poduzete pravne mjere. Dakle, može se zaključiti da postoji manjkavost u zakonskim regulativama po pitanju spovođenja zakona i procesuiranja slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Ovo može ukazivati i na teškoće u radu stručnjaka prilikom otkrivanja i prijavljivanja ovog problema, kao što je nedovoljna suradnja ustanova zaštite i postojanje nepravilnosti u sproveđenju postojećih zakona. Svemu ovome može predhoditi nedovoljna osviješćenost i posvećenost ustanova ovom problemu i njegovom suzbijanju.

Budući da od educiranosti stručnjaka i njihovom poznavanju ovog problema, uveliko zavise i njihovi stavovi, ali i otkrivanje i procesuiranje ovog problema , ispitivala se i upoznatost stručnjaka sa oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, kroz skale sa ponuđenim odgovorima. Unutar skale je ponuđeno 8 najčešćih oblika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, a ispitanici su trebali označiti onaj oblik za koji smatraju da predstavlja psihičko zlostavljanje i zanemarivanje. Jednak broj ispitanika prepoznaje odbijanje i ponižavanje, iskorištavanje i manipulaciju i svjedočenje nasilju unutar porodice, njih 33 za svaki ponuđeni odgovor, kao oblike psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Nešto manji broj ispitanika, njih 28, prepoznaje uskraćivanje kontakta djeteta sa jednim od roditelja u slučaju brakorazvodne parnice, kao oblik psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Teroriziranje i prijetnje, ignoriranje i zanemarivanje obrazovanja te mentalnog i fizičkog zdravlja djece, prepoznaje jednak broj ispitanika, njih 26. Najmanje ispitanika prepoznaje izoliranje kao oblik, njih 24. Mali broj prepoznatih oblika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, govori nam o tome da stručnjaci nisu dovoljno upoznati sa oblicima ovog zlostavljanja i zanemarivanja i da im je potrebna dodatna edukacija o ovoj problematici. Analizom rezultata o uvjerenjima stručnjaka o karakteristikama psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, kroz ponuđene tvrdnje, došlo se do saznanja da stručnjaci smatraju da je pri fizičkom zlostavljanju djeteta uvijek prisutno i psihičko zlostavljanje (M=3,97, SD=1,30), o čemu govore i brojne literature poput "Smjernice za postupanje u slučajevima nasilja u

BiH” (2013.) o ovoj problematici i šira literatura na koju se oslanjalo prilikom rada na ovom istraživanju.

Ispitanici se slažu i sa tvrdnjom da je jedan od oblika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, uskraćivanje kontakta djetetu sa jednim od roditelja u toku brakorazvodne parnice ($M=3,88$, $SD=1,21$). Kada je u pitanju ovaj oblik psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, literatura i istraživanja iz susjednih zemalja (Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M., Sušac, N. ,2012. Epidemiološko istraživanje i prevalencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj, *Ljetopis socijalnog rada*) upućuju o porastu ovog nasilja u proteklih 20 godina i o sve većem interesu stručnjaka i istraživača o istom. Ispitanici se slažu i da je ovaj problem omalovažen u našem društvu

($M=3,79$, $SD=1,24$), ali i da je broj slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u našoj zemlji vrlo izražen ($M=1,92$, $SD= 1,11$). Shodno tome, ispitanici potvrđuju problem omalovažavanja ovog zlostavljanja I zanemarivanja u našoj zemlji, što predstavlja teškoću u prijavljivanju i procesuiranju istog. Također, iskazi uposlenika iz službi socijalne zaštite (Poturković, 2019) i pojedina istraživanja nevladinih organizacija (UNICEF, 2019.), upućuju na raširenost ovog problema u našoj zemlji, ali i na nedostatke u procesu otkrivanja , prijavljivanja I procesuiranja ovog problema.

Dalje iz rezultata analize uvjerenja ispitanika o faktorima rizika za pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, može se vidjeti da ispitanici smatraju da tjelesno i verbalno nasilje među roditeljima doprinosi psihičkom zlostavljanju djece ($M=4,00$, $SD=1,19$). Potvrda ove tvrdnje ujedno potvrđuje i prepoznavanje svjedočenja nasilju u porodici kao oblika psihičkog zlostavljanja I zanemarivanja djece. Ispitanici su izrazili neutralan stav kada su u pitanju uvjerenja da je većina počinitelja psihičkog zlostavljanja iskusila psihičko zlostavljanje ($M=3,43$, $SD= 1,10$), te da su djeca koja žive u porodicama sa niskim prihodima češće žrtve psihičkog zlostavljanja ($M=2,74$, $SD=1,14$). Siromaštvo, teški materijalni uslovi, kao I prisustvo psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja u ranoj životnoj dobi , ne moraju uvijek nužno biti uslovi za nastanak i pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom u porodici.

Prema svemu navedenom iz prvog zadatka istraživanja, može se zaključiti da se stručnjacima iz oblasti psihosocijalnog rada treba omogućiti bolja, redovna i kontinuirana edukacija o ovoj vrsti nasilja nad djecom, kao i bolja angažiranost pravnih sistema, službi zaštite i bolje sprovođenje zakona u svrhu procesuiranja ove vrste nasilja.

Kroz drugi zadatak istraživanja ispitivali su se stavovi stručnjaka o preprekama, teškoćama u prijavljivanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece sa kojima se stručnjaci susreću kroz svoj rad.

Kroz ponuđene tvrdnje , na skali, ispitivali su se stavovi stručnjaka o općem reagiranju na spoznaju o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece. Najveći broj ispitanika složio se sa tvrdnjom da je svaki čovjek dužan prijaviti slučaj psihičkog zlostavljanja policijskoj upravi i Centrima za socijalni rad ($M=4,16$, $SD=1,31$) i sa tvrdnjom da je svaki stručnjak dužan prijaviti sumnju na psihičko zlostavljanje i zanemarivanje nad djecom ($M=4,13$, $SD= 1,24$). Ispitanici također smatraju i da stručnjak koji nije prijavio slučaj psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djeteta treba biti kažnjen, ali i da se psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece uglavnom ne prijavljuje. Ispitanici su izrazili neutralan stav na tvrdnju da stručnjaci nisu dovoljno educirani o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece, kao i na tvrdnje koje ukazuju na znakove psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao što je tvrdnja da vrlo rijetko postoje svjedoci ili da nema dovoljno medicinskih dokaza koji bi potvrdili prisustvo psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece ili da ne postoje standardizirani profili žrtava psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Dakle, prema ovim podacima, stručnjaci su svjesni obaveze i važnosti otkrivanja i prijavljivanja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Svjesni su i svoje odgovornosti kao stručnjaka, ali i činjenice da psihičko zlostavljanje zanemarivanje ipak nije prijavljivano u mjeri u kojoj se i pojavljuje. Neutralan stav na pomenute tvrdnje govori nam o tome da su stručnjaci zbumjeni kada je u pitanju prepoznavanje psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja i da nisu sigurni u prisustvu ovog zlostavljanja nad djecom. Također, nisu sigurni ni u svoju dovoljnu educiranost o ovom zlostavljanju i zanemarivanju. Sve navedeno ponovo potvrđuje sumnju u dovoljnu edukaciju stručnjaka koja uveliko može uticati na njihove stavove o ovom zlostavljanju i zanemarivanju, ali i na otkrivanje i prijavljivanje ovih slučajeva.

Kada su u pitanju teškoće za prepoznavanje i reagiranje na pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom, mišljenje ispitanika, prema ponuđenim tvrdnjama, jeste da stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju psihičko zlostavljanje i zanemarivanje nad djecom ($M=3,6$, $SD=1,17$). Sa ovom tvrdnjom ispitanici su se najviše složili dok su za ostale tvrdnje izrazili neutralan stav. Dakle, ispitanici su nesigurni kada je u pitanju tvrdnja da se stručnjaci boje neželjenih posljedica koje prijava može ostaviti na dijete i porodicu, zatim tvrdnja da se stručnjaci boje krivičnog gonjenja ili drugog načina povređivanja od strane osobe koja je prijavljenja, zatim tvrdnja da je psihičko zlostavljanje često nevidljivo i teže primjetno te tvrdnja da su stručnjaci nesigurni u postojanje elemenata psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Zanimljivo je da su stručnjaci za sve tvrdnje, osim za jednu,

iskazali neutralan stav, odnosno da su nesigurni po pitanju prepoznavanja i reagiranja na pojavu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Neutralan stav stručnjaka govori o njihovoj zbunjenosti, nesigurnosti, nedovoljnom poznavanju i nedovoljnom iskustvu u radu sa psihičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem nad djecom, ali i o neusaglašenosti definiranja I pitanja karakteristika ovog zlostavljanja kroz širu literature kao teškoći u prepoznavanju ove vrste zlostavljanja i zanemarivanja. Slaganje sa tvrdnjom da stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju slučajeve psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom, govori o tome da je ovo zlostavljanje prisutno, ali da nije procesuirano ni pijavljivano u dovoljnoj mjeri, što povlači pitanja o sistematizaciji rješavanja ovog problema, odnosno o teškoćama u prijavljivanju ovog problema.

Kada se govori o teškoćama o samom prijavljivanju, ispitanici su se većinom složili sa tvrdnjama koje ukazuju na postojanje teškoća u prijavljivanju. Nedovoljna suradnja između državnih ustanova ($M=3,80$, $SD=1,20$), nedostatak specijalizovanih službi koje se bave samo problematikom psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom ($M=3,75$, $SD=1,19$), nedostatak strukturiranih obrazaca za prijavu zlostavljanja i zanemarivanja ($M=3,67$, $SD=1,19$) te uključivanje u rad sa djecom stručnjaka različitih profila koji nisu formalno educirani za rad sa djecom žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja ($M=3,54$, $SD=1,26$) su tvrdnje sa kojima se ispitanici najviše slažu. Prema ovim podacima, jasno je da postoji manjkavost u radu ustanova, spovođenju zakona te da su stručnjaci često u nedoumici da li trebaju i kako prijaviti slučajeve psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.

Stavove stručnjaka i njihovo poznavanje zakonskih odredbi po pitanju zakonskih posljedica u slučaju neprijavljinjanja postojanja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom, mjerili smo kroz tvrdnje na skali. Ispitanici su procijenili da svi navedeni stručnjaci (psiolog, pedagog, socijalni radnik i drugi stručnjaci koji rade sa djecom) snose zakonske posljedice u slučaju neprijavljinjanja psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Nije iskazana značajna statistička razlika u kojoj mjeri različiti stručnjaci snose zakonske posljedice, što nam ukazuje na to da su svi ispitanici svjesni činjenice da je svaki stručnjak koji radi sa djecom dužan prijaviti slučajeve psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom.

Također, kada su u pitanju službe koje su navedene kao izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom, najviše ispitanika je prepoznalo zdravstvene ustanove kao izvor identificiranja i prijave upravo zbog bližeg kontakta sa djecom žrtvama i potencijalnim žrtvama nasilja u obitelji, pri pružanju određenih medicinskih ili psihosocijalnih usluga ($M=2,32$, $SD=1,58$), dok je najmanji broj ispitanika prepoznao odgojno-obrazovne ustanove kao izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog

zlostavljanja i zanemarivanja djece ($M=3,13$, $SD=1,35$). U rezultatima ipak nema veće statističke razlike što nam govori da nijedna od navedenih ustanova nije dovoljno dobar izvor identificiranja ni prijavljivanja ovog problema. Sve službe zaštite bitne su u identificiranju i prijavljivanju slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece i stručnjaci uposleni u svakoj od ustanova trebali bi biti više osviješteni i upoznati sa ovom vrstom zlostavljanja i zanemarivanja. Odgojno-obrazovne ustanove trebale bi biti primarni izvor identificiranja i prijave ovog problema upravo zbog kontinuiranog rada i bližeg kontakta sa djecom. Kroz svoj rad sa djecom i porodicom, svi stručnjaci zaposleni u navedenim službama imaju mogućnost prepoznati psihičko zlostavljanje i zanemarivanje nad djecom jer se ono često pojavljuje uz druge zdravstvene probleme i vrste nasilja.

Kroz treći zadatak ovog istraživanja namjera je bila utvrditi koji su to prijedlozi stručnjaka za olakšano identificiranje i prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Stručnjaci koji kontunuirano rade sa djecom svjesni su i nedostataka u sistemu zaštite djece, u sprovođenju zakona, u međusektorskoj suradnji te većina njih zna koje bi mјere i postupke trebalo sprovesti za bolji i lakši rad u otkrivanju, prijavljivanju i suzbijanju, kako psihičkog, tako i ostalih vrsta zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom. Zbog toga je važno utvrditi njihove prijedloge. Od ponuđenih 7 prijedloga, ispitanici su mogli označiti više odgovora. Najviše ispitanika se složilo sa prijedlogom za redovito savjetovanje, edukacije i superviziju stručnjaka o prepoznavanju svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece i obavezu prijavljivanja slučajeva (26,5). Zatim, prijedlog o reformi zakona i većoj angažiranosti vlasti u osiguravanju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci i roditeljima, bio je prijedlog sa kojim su se ispitanici složili u postotku 14,2%. Dakle, pored ostalih prijedloga, njihovi prijedlozi su najviše usmjereni na navedeno, što nam ukazuje da su stručnjaci kroz svoj rad primijetili nedostatke u edukaciji i podršci stručnjaka u radu, kao i nedostatke u sprovođenju zakona i radu državnih organa po pitanju osiguranja podrške ustanovama koje pružaju pomoć djeci i roditeljima.

V ZAKLJUČAK

Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje nad djecom, u porodicama širom BiH, ali i drugih zemalja svijeta, nije rijetka pojava. Dosadašnja istraživanja na temu psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja u BiH, iako rijetka i uglavnom sprovedena ispred nekih nevladinih organizacija kao što je UNICEF, ukazuju na činjenicu da je psihičko nasilje najprisutniji oblik nasilja nad djecom, da često ostaje skriveno i neprocusirano i da se često javlja uz neke druge oblike nasilja. Ovaj oblik zlostavljanja i zanemarivanja ne ostavlja modrice ni vidljive tragove, a ipak je veliki broj djece doživio ovu vrstu nasilja u svojim porodicama. U većini slučajeva, psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece otkriva se tek kada se otkrije prisutnost npr. fizičkog ili seksualnog nasilja nad djecom, a kao samostalni oblik nasilja ostaje skriveno, često i kroz cijelo djetinjstvo i odrastanje djeteta. Djeci u porodicama je često uskraćena potrebna ljubav, podrška i dostupnost roditelja, često su ponižavana, omalovažavana, odbacivana, isl. Kada roditelji, uslijed drugih životnih problema, međusobnih sukoba, razvoda ili potrebe za potpunom kontrolom nad djetetom, izgube iz vida potrebe i interese djeteta, dolazi do pojave različitih vrsta nasilja nad djecom. Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje pojavljuje se najčešćeiza zatvorenih vrata, porodice ne žele da razgovaraju o mogućem prisutnom nasilju u obitelji, a djeca nisu upoznata sa ovim problemom i ne mogu da reaguju. Nadležna tijela, ustanove, stručnjaci, često ne prepoznaju ili nemaju učinkovite mjere protiv takvih štetnih postupaka koji predstavljaju ovaj skriveni oblik zlostavljanja i zanemarivanja. Sve ove činjenice ukazuju na veliku potrebu za promjenama u smislu bolje osviještenosti stanovništva, bolje educiranosti stručnjaka, adekvatnijeg spovođenja zakona i bolje suradnje ustanova za zaštitu djece I porodice.

Iako se nasilju nad djecom općenito, posljednjih godina posvećuje veća pažnja od strane raznih istraživača i stručnjaka, intervencija u slučajevima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nije prikladna, nije dovoljna i mnogi slučajevi ostaju neprijavljeni i neprocesuirani ili se otkriju tek kasno. Stoga je nužno da stručnjaci koji dolaze u kontakt s djecom kroz svoj rad i rad sa porodicom, budu obučeni o znakovima, karakteristikama i faktorima rizika psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, kako bi mogli pravovremeno i adekvatno reagovati.

Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece, iako ne pokazuje jasne ni vidljive znakove prisutnosti, može se uočiti i uspješno ukloniti ako stručnjaci imaju znanje i vještine, ako imaju ispravne stavove i ako djeluju odlučno i dosljedno uz podršku pravnih sistema države.

Posebna hipoteza jedan, koja glasi: "Očekuje se da su stručnjaci iz oblasti psihosocijalnog rada, u velikoj mjeri educirani i osviješteni o faktorima rizika i karakteristikama psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom" nije u potpunosti potvrđena čemu svjedoče odgovori ispitanika na pitanja o iskustvu i educiranosti stručnjaka o ovom problemu. Odgovori na ova pitanja (br.1., br.2. i br.3.), u okviru prvog zadatka istraživanja dovela su do saznanja o nedovoljnoj educiranosti stručnjaka o oblicima, faktorima rizika i samim karakteristikama psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece. Kroz ponuđene tvrdnje i sami stručnjaci su se složili da im je potrebna dodatna edukacija o ovom problemu.

Posebna hipoteza dva, koja glasi: "Očekuje se da stručnjaci više uočavaju nego što prijavljuju slučajeve psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom u porodici i to najčešće zbog brojnih teškoća kao što je nepreciznost pri definiranju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, nepravilnosti u sproveđenju postojećih zakona, nedovoljni resursi ustanova koje pružaju psihosocijalnu podršku, ali i osobine i lični stavovi stručnjaka" je većim dijelom potvrđena kroz odgovore na pitanja u drugom zadatku istraživanja (br.1, br.2., br.3., br.4., br.5.). Da stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju slučajeve psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom, potpuno je potvrđeno većim slaganjem ispitanika sa ovom tvrdnjom.

Posebna hipoteza tri, koja glasi: "Pretpostavlja se da stručnjaci nisu zadovoljni zakonskim uređenjem, međusektorskog suradnjom i sistemima pružanja pomoći i podrške u prijavljivanju i procesuiranju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom te u skladu s tim imaju potrebu i volju za izmjenama" , u potpunosti je potvrđena kroz odgovore ispitanika na zadnje pitanje anketnog upitnika, u okviru trećeg zadatka istraživanja. Najviše ispitanika se složilo da je potrebna reforma zakona i veća angažiranost vlasti u osiguravanju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci i roditeljima. Pored ovog prijedloga, ispitanici su se najviše složili i sa prijedlogom o redovitom savjetovanju, edukaciji i superviziji stručnjaka o prepoznavanju svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece i obavezi prijavljivanja slučajeva, što je još jedan pokazatelj o svjesnosti i potrebi stručnjaka za dodatnom i kontinuiranom edukacijom o problemu zlostavljanja i zanemarivanja uopće.

Na kraju se može zaključiti da je glavna hipoteza koja glasi: " Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, odnosno njihovo znanje, nivo educiranosti i kompetencije, zapravo su u uskoj vezi sa otkrivanjem i incidencijom prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, što predstavlja polaznu osnovu u radu stručnjaka na procesuiranju i

suzbijanju psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom” u potpunosti potvrđena. Ipitanici su, kroz odgovore na ponuđene tvrdnje iznijeli svoje stavove o ovom problemu što je rezultiralo saznanjem da su o većini karakteristika ovog zlostavljanja i zanemarivanja u nedoumici, da ne prepoznaju sve oblike, kao ni faktore rizika, ali da se slažu sa tvrdnjom da im je potrebna dodatna edukacija i podrška pravnog sistema. Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje zbog svoje podmuklosti izaziva nesigurnost kod stručnjaka te je za efikasno prepoznavanje i otkrivanje potrebna kontinuirana edukacija i kontinuirano praćenje i poznavanje zakona. Da bi se omogućilo stručnjacima formiranje ispravnih stavova i efikasniji rad u suzbijanju ovog problema, potrebno je omogućiti im pristup spoznajama o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju, provesti više istraživanja, posebno na području BiH, o uzrocima, posljedicama i samom postupku prijave i procesuiranja slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom te osigurati sprovođenje adekvatnih zakonskih normi u svrhu zaštite djece i porodice.

Ospozobljavanje stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada, za rad na slučajevima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece, omogućilo bi pravodbono i adekvatno reagovanje kako stručnjaka tako i samog sistema zaštite, što podrazumijeva provedbu zakona, postupaka i sudskih odluka, kroz interdisciplinarnu suradnju svih stručnjaka uključenih u proces.

Iz svega navedenog proizilazi potreba za daljim istraživanjima na području psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece u BiH.

VI POPIS LITERATURE

Knjige, članci i zbornici:

1. Ajduković, M., Sladović, B. i Buško, V. (1999.) Struktura stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 35 (2), 173-186.
2. Buljan-Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003). Zlostavljanje i zanemarivanje djece. Zagreb: Marko M.
3. Brkić-Šmigoc,J., Vajzović, Đapo, Mameledžija, Osmić (2013). „Sarajevski žurnal za društvena pitanja“, Sarajevo: Fakultet političkih nauka u Sarajevu (MICS4)
4. Brkić- Šmigoc,J. (2008/2009). Godišnjak. Odsjek za socijalni rad na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.
5. Iwaniec, D. (2000). The emotionally abused and neglected child. Identification, assessment and intervention. Chichester: JohnWiley & Sons Ltd.
6. Karalić, M. (2017). Psihičko zlostavljanje predškolske djece, završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
7. Kocijan Hercigonja, D. (2001). Emocionalno zlostavljanje djece. Dijete i društvo, 3(1-2),77-81.
8. Bilić, V., Buljan- Flander, G., Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M., Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje i prevalencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj, Ljetopis socijalnog rada, 19/3, 367 - 410.
10. Ždero, V. (2005) Psihološko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji – Atribucije krivnje za doživljeno zlostavljanje i prilagodba u adolescenciji. Specijalistički rad, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
11. Sladović, B. (1998.) Stavovi stručnjaka prema seksualnom zlostavljanju djece. Magistarski rad. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Petak, O. i Ajduković, M. (1990.) Stavovi prema zlostavljanju djece. Socijalni rad, 4, 45-56.
13. Ajduković, M., Petak, O. i Mršić, S. (1993.) Assessments of professionals' and nonprofessionals' attitudes toward child abuse and neglect. Child Abuse & Neglect, 17, 549- 556.
14. Bull Kovera, M., Borgida, E., Gresham, A.W., Swim, i J. Gray, E. (1993.) Do child sexual abuse experts hold pro-child beliefs?: A survey of the International Society for Traumatic Stress Studies. Journal of Traumatic Stress, 6 (3), 383-404.

15. Greganić, A. (2016.) Nasilje nad djecom. Završni rad. Odsjek za odgojiteljski studij Učiteljskog fakulteta u Zagrebu.
16. Đuričić-Banjanin, N. (1998): Udarac po duši, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Jugoslovenski centar za prava deteta.
17. Puhovski S. (2002.) Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
18. Pećnik, N. (2003.) Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece. Jastrebarsko: Naklada Slap.
19. Hart, S. N., Brassard, M. R. i Karlson, H. C. (1996.) Psychological Maltreatment. U: Briere, J., Berliner, L., Bulkley, J. A., Jenny C. i Reid, T. (ur.); The APSAC Handbook on child maltreatment. Thousands Oaks: Sage Publications.
20. Glaser, D. (2002.). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697-714.
21. Higgins, D. J. i McCabe, M. P. (2000.) Multi-type maltreatment and the long-term adjustment of adults. *Child Abuse Review*, 9, 6-18.
22. Killen, K. (2001.) Izdani. Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
23. Hildyard, K. L. i Wolfe, D. A. (2002.) Child neglect: Developmental issues and outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 26, 679-695
24. Jonjić, V. (2017) Stavovi i stereotipi. Završni rad. Odsjek pomorski menadžment Pomorskog fakulteta u Zagrebu.
25. O'Hagan, K. (1995), 'Emotional and psychological abuse: problems of definition', *Child Abuse and Neglect*, vol.19, 449 - 61.
26. Oates, R.K. (1996), *The Spectrum of Child Abuse: Assessment, Treatment, and Prevention*, Brunner/Mazel Inc., New York.
27. Giovannoni, J. (1979), 'Definitional issues in child maltreatment', in D. Cicchetti and V. Carlson (eds), *Child Maltreatment: Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect*, Cambridge University Press, Cambridge
28. Vranić, A. i sur.(2002), Biopsihosocijalne odrednice doživljavanja i ponašanja u zdravlju i bolesti. Završni rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
29. Ivrlač, A.(2014), Odrednice viktimizacije u djetinjstvu i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata. Diplomski Rad. Odsjek za psihologiju, pedagogiju i socijalne znanosti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu.
30. Rikić, J., Beljan, P., Milošević, M., Miškulin, I., Miškulin, M., i Mujkić, A. (2017). Transgeneracijski prijenos nasilja kod roditelja predškolske djece u Hrvatskoj. *Acta clinica Croatica*, 56(3.), 478-486.
31. Hughes, J. N., Cao, Q., West, S. G., Smith, P. A., & Cerda, C. (2017). Effect of retention in elementary grades on dropping out of school early. *Journal of School Psychology*.
32. Sunko, E., Karalić, M. (2017). Kompetencije i stavovi odgajatelja o psihičkom zlostavljanju djece. Znanstveni rad. Ne nasilju- jedinstveni društveni odgovor:zbornik radova / Treća međunarodna naučna konferencija Društvene devijacije, Banja Luka, 2018.godine / Macanović, Nebojša - Banja Luka : Centar modernih znanja Banja Luka, 2018, 66-75
33. Sunara-Jozek,D. (2021). Izvještavanje o slučaju obiteljskoga nasilja u hrvatskim nacionalnim i regionalnim novinama. Studija slučaja. Osnovna škola prof. Franjo Viktor Šignjar, Virje

34. Termiz, Dž. i Milosavljević, Slavomir, 2001, Praktikum iz metodologije politikologije, Sarajevo.
35. Termiz, Dž., 2001, Osnovi metodologije nauke o socijalnom radu, Grafit, Lukavac.
36. Termiz, Dž., 2013, Osnovi metodologije socijalne psihologije, Amos graf, Sarajevo.

Dokumenti/publikacije:

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, (2013.), Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini
2. Porodični zakon Federacije BiH, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 35/2005, 41/2005 - ispr., 31/2014 i 32/2019 - odluka US"
3. Porodični zakon Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/2002, 41/2008, 63/2014 i 56/2019 - odluka US"
4. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, član 13, Službene novine FBiH, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018
5. Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 - dr. uredba i 36/2022
6. Zakon o zaštiti nasilja u porodici u BiH. "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 20/2013 i 75/2021"
7. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019 "
8. Zakon o ustanovama socijalne zaštite FBiH, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 64/22"
9. Zečević I., (2018.), "Zanemarivanje djece kao oblik nasilja nad djecom - znanje, stavovi i ponašanja u BiH", World Vision International in BiH, Sarajevo
10. JU "Kantonalni Centar za socijalni rad" Sarajevo
11. JU Centar za socijalni rad Sarajevo, (2019), "Izvještaj o radu i finansijskom poslovanju JU "Centar za socijalni rad" Sarajevo za 2018. godinu", Sarajevo,
12. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Hrvatske
13. Konvencija o pravima djeteta (1989)

Internet izvori:

1. Buljan-Flander, G., Karlović, A., Matijević-Vrsaljko, Lj. (2010). 25 pitanja (i odgovora) za stručnjake o postupcima pri otkrivanju zlostavljanja djece. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/25-pitanja-i-odgovora/pdf>, pristupljeno 10.06.2022.
2. Howe, M. L. (2002). From infant to child: The dynamics of cognitive change in the second year of life. *Psychological Bulletin*, 128(2), 250–277. Dostupno na <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.2.250>, pristupljeno 05.02.2023.
3. Sesar,K., Sesar,D. (2008) Multi-type Maltreatment in Childhood and Psychological Adjustment in Adolescence: Questionnaire Study Among Adolescents in Western Herzegovina Canton. Croatian Medical Journal 49(2), Department of Psihology, Faculty od Philosophy, University of Zagreb, Zagreb. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2359885/> pristupljeno 05.02.2023.
4. Ajduković, M., Pećnik, N. (1994), Zlostavljanje i zanemarivanje, Revija za socijalnu politiku 1(3), Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/46755>, pristupljeno 12.02.2023.
5. Ajduković, M. (2005), Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu, Ljetopis socijalnog rada, Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/2786>, pristupljeno 07.02.2023.
6. Ajduković, M., Sušac, N., Rajter, M. (2013), Gender and age differences in prevalence and incidence of child sexual abuse in Croatia. Croatian medical journal 54(5), Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/172980>, pristupljeno 15.10.2022..
7. Pećnik, N. (2006), Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece. 2. izd. Naklada Slap. Jastrebarsko. Tomison, A. M. i Tucci, J. (1997.) Issues in child abuse prevention. Emotional abuse: The hidden form of maltreatment. National Child Protection Clearing House Issues Paper no.8, AIFS, Melbourne. Dostupno na: <http://www.aifs.gov.au/nch/issues.html>, pristupljeno 10.02.2023.
8. Black, D. A., Schumacher, J. A., Smith Slep, A. M. i Heyman, R. E. (1999.) Risk factors for child emotional abuse. U: Allen C. M. (ur.); Risk factors for partner abuse and child maltreatment: A Review of Literature. Dostupno na: <http://www.nnh.org/risk/newchap>, pristupljeno 15.01.2023.
9. Tomison, A. M. i Tucci, J. (1997.) Issues in child abuse prevention. Emotional abuse: The hidden form of maltreatment. National Child Protection Clearing House Issues Paper no.8,

- AIFS, Melbourne. Dostupno na: <http://www.aifs.gov.au/nch/issues.html>, pristupljeno 13.02.2022.
10. Tomison, A. M. i Tucci, J. (1997.) Issues in child abuse prevention. Emotional abuse: The hidden form of maltreatment. National Child Protection Clearing House Issues Paper no.8, AIFS, Melbourne. Dostupno na: <http://www.aifs.gov.au/nch/issues.html>, pristupljeno 13.02.2023.
  11. UNICEF (2017). „Smjernice za prevenciju nasilja nad djecom prilagođene djeci“, UNICEF. Preuzeto s <https://www.unicef.org/bih/zaustavljanje-nasilja-nad-djecom.pdf> (11.12.2022.)
  12. UNICEF (2019). „Inicijativa za potpunu zakonsku zabranu fizičkog kažnjavanja djece“, UNICEF. Preuzeto <https://www.unicef.org/bih/inicijativa-za-potpunu-zakonsku-zabranu-fizickog-kaznjavanja-djece.pdf> (10.01.2022.)
  13. Howe, M. L. (2002). From infant to child: The dynamics of cognitive change in the second year of life. *Psychological Bulletin*, 128(2), 250–277.Dostupno na: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.2.250>, pristupljeno 20.12.2022.
  14. Harman, J., Matthewson, M., & Baker, A.J.L. (2021). Losses experienced by children alienated from a parent. *Current Opinions in Psychology*,Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.05.002>., pristupljeno 21.02.2023.
  15. Sidebotham, P. i Heron, J. (2003.) Child maltreatment in the "Children of the nineties:" the role of the child. *The International Journal Child Abuse & Neglect*, 27, 337-352.Dostupno na <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16701895/>, pristupljeno 10.02.2023.
  16. Singer, J., (2005). Reducing burnout, vicarious trauma, and secondary traumatic stress through investigating purpose in life in social workers. *Journal of Social Work*, 20(5). Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/1468017319853057>, pristupljeno 10.02.2023.
  17. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona sarajevo, "nasilje u porodici".Dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/gradjanstvo/savjeti/nasilje-u-porodici>, pristupljeno 15.02.2023.
  18. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona sarajevo, "nasilje u porodici".Dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/gradjanstvo/savjeti/nasilje-u-porodici>, pristupljeno 15.02.20223.
  19. Milković,M.,Kako emocionalno zlostavljanje utiče na mozak.Blog.Portal zabavan mentalni trening za djecu Umoigraonica.Dostupno na: <https://www.umoigraonica.com/blog/kako-emocionalno-zlostavljanje-utjece-na-mozak/>,pristupljeno 20.01.2023.
  20. Hayat media BiH (2018), Mnogi slučajevi nasilja nad djecom u BiH se ne prijavljuju.Pregled Youtube kanala Hayat BiH. Dostupno na: <https://www.youtube.com/@HayatMediaBiH>, pristupljeno 13.10.2022.
  21. Fondacije za unapređenje socijalne inkluzije djece i mladih u BiH(2012). „Nulta tolerancija na nasilje u životima djece i mladih u BiH“. Dostupno na: <https://snaznijiglaszadjecu.org/indeks-djecije-zastite>, pristupljeno 10.02.2023.

22. Ilić, M.(2015), Nasilje u obitelji kao rizičan čimbenik razvoja djece.Završni rad. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci.

VII PRILOZI

Prilog: 1

Poštovani,

Pred vama se nalazi anketni upitnik koji je neophodni segment izrade magistarskog rada, pod naslovom **«Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece»**.

Dobijeni podaci biti će korišteni isključivo u naučne svrhe uz poštivanje svih etičkih principa, profesionalnog kodeksa i tajnosti podataka.

Zahvaljujemo na razumijevanju i saradnji.

Upitnik

Demografske i dr. karakteristike

1. Spol   M   Ž

2. Dob   30 do 40   40 do 50   50 godina i više

3. Zanimanje stručnjaka: 1. Psiholog   2. Socijalni radnik   3. Pedagog   4. Drugi stručnjaci

4. Radni staž zaposlenih: 1. Do 5 godina   2. 5 do 10 godina   3. 10 do 20 godina   4. Preko 20 godina

5. Radno mjesto zaposlenih: 1. Ustanova socijalne zaštite   2. Odgojno-obrazovna ustanova   3. Ustanova za zaštitu mentalnog zdravlja   4. Zdravstvena ustanova   5. NVO   6. Drugo

I U odjeljku "Opća uvjerenja o psihičkom nasilju" nalaze se tri pitanja sa ponuđenim odgovorima i sa ponuđenim tvrdnjama koja se odnose na procjenu Vašeg znanja, tj. educiranosti, o psihičkom nasilju djece i o poznavanju faktora rizika koji dovode do pojave psihičkog nasilja. Molim da na pitanja odgovorite potpuno iskreno i otvoreno.

OPĆA UVJERENJA O PSIHIČKOM NASILJU

1. Šta od navedenog predstavlja oblik psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece (možete označiti više odgovora)?
- a) odbijanje i ponižavanje
  - b) teroriziranje i prijetnje
  - c) izoliranje
  - d) iskorištavanje i manipuliranje
  - e) ignoriranje
  - f) zanemarivanje obrazovanja te mentalnog i fizičkog zdravlja djeteta
  - g) svjedočenje nasilju unutar porodice
  - h) uskraćivanje kontakta djeteta sa jednim od roditelja u sličaju brakorazvodne parnice
  - i) ništa od navedenog

2. Pred Vama se nalaze tvrdnje na koje molimo da odgovorite na ponuđenoj skali!

		APSOLUTNO SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	APSOLUTNO SE SLAŽEM
a)	Uskraćivanje kontakta djetetu sa jednim od roditelja, u slučaju brakorazvodne parnice je jedan od oblika psihičkog nasilja.					
b)	Problem psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece kod nas je omalovažen.					
c)	Pri fizičkom zlostavljanju djeteta uvijek je prisutno i psihičko zlostavljanje.					
d)	U našoj zemlji broj slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece je izrazito malen.					

UVJERENJA O FAKTORIMA RIZIKA ZA POJAVU PSIHIČKOG NASILJA DJECE

3. Pred Vama se nalaze tvrdnje na koje molimo da odgovorite na ponuđenoj skali!

		APSOLUTNO SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	APSOLUTNO SE SLAŽEM
a)	Starija djeca imaju veću vjerojatnost da budu psihički zlostavljana I zanemarivana					
b)	Tjelesno I verbalno nasilje među roditeljima doprinosi psihičkom zlostavljanju djece.					
c)	Dijete koje živi u porodici sa niskim prihodima češće je žrtva psihičkog zlostavljanja.					
f)	Većina počinitelja psihičkog zlostavljanja su i sami bili žrtve psihičkog zlostavljanja.					

II U odjeljku "Opće reagiranje na spoznaje o psihičkom nasilju" nalazi se pet pitanja sa ponuđenim odgovorima i sa ponuđenim tvrdnjama koja se odnose na procjenu Vaših stavova, izazova sa kojima se susrećete prilikom identificiranja psihičkog nasilja djece i teškoća i uvjeta u identificiranju i prijavljivanju psihičkog nasilja djece. Molim da na pitanja odgovorite potpuno iskreno i otvoreno.

OPĆE REAGIRANJE NA SPOZNAJE O PSIHIČKOM NASILJU

1. Pred Vama se nalaze tvrdnje na koje molimo da odgovorite na ponuđenoj skali!

		APSOLUTNO SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	APSOLUTNO SE SLAŽEM
a)	Ne postoji dovoljno medicinskih dokaza koji bi potvrdili psihičko zlostavljanje I zanemarivanje djeteta					
b)	Vrlo rijetko postoje svjedoci psihičkog zlostavljanja djeteta					
c)	Ne postoje standardizirani profili žrtava psihičkog zlostavljanja					
d)	Stručnjaci nisu dovoljno educirani o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece.					
e)	Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta teško je uočljivo.					
f)	Djetetu se može dogoditi puno gorih stvari od psihičkog zlostavljanja.					
g)	Psihičko zlostavljanje se uglavnom ne prijavljuje					
h)	Svaki čovjek, neovisno o tome da li je stručnjak ili ne, dužan je prijaviti slučaj psihičkog zlostavljanja djeteta policiji ili CZSR.					
i)	Stručnjak koji nije prijavio slučaj psihičkog zlostavljanja					

	djeteta treba biti kažnjen.					
j)	Stručnjak treba prijaviti sumnju na psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta.					

2. Pred Vama se nalaze tvrdnje na koje molimo da odgovorite na ponuđenoj skali!

		APSOLUTNO SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	APSOLUTNO SE SLAŽEM
a)	Psihičko zlostavljanje je teže primjetno I često nevidljivo.					
b)	Stručnjaci su nesigurni u postojanje elemenata psihičkog nasilja djece					
c)	Stručnjaci su često u unutrašnjem sukobu između želje za podnošenjem prijave I želje za očuvanjem dosadašnjeg odnosa sa djetetom i njegovom porodicom					
d)	Stručnjaci se boje krivičnog gonjenja ili druge vrste povređivanja od strane osobe koja je prijavljena					

e)	Stručnjaci se boje neželjenih posljedica koje prijava može ostaviti na dijete i porodicu					
f)	Stručnjaci više primjećuju nego što prijavljuju psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece					

3. Koje su teškoće za prijavljivanje slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece?
 (možete označiti više odgovora)

		APSOLUTNO SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	APSOLUTNO SE SLAŽEM
a)	Nedovoljna suradnja državnih ustanova za prijavljivanje i obradu slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece					
b)	Nema strukturiranih obrazaca za prijavu zlostavljanja i zanemarivanja djece, uzimanja izjava pa sve do kontaktiranja drugih nadležnih ustanova (Škola, Policija, Dom zdravlja, Tužilaštvo, Sud,...)					
c)	Nema specijaliziranih službi koje se bave samo ovom problematikom već rade sa svim					

	kategorijama korisnika (mjesnim zajednicama, polivalentan rad,isl.)					
d)	U većini centara, u rad sa djecom koja su zlostavljana i zanemarivana, uključuju se stručnjaci različitih profila koji nisu formalno educirani za rad sa djecom žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja					
e)	Pojava psihičkog nasilja djece nije jasno definirana pa se ti predmeti vode pod drugim problematičnim ponašanjima i disfunkcijama.					

4. Da li stručnjak ima zakonske posljedice ako ne prijavi postojanje psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece?

- a) APSOLUTNO
- b) NIKAKO
- c) DJELIMIČNO
- d) SAMO AKO NE PRIJAVI SLUČAJEVE POTKRIJEPLJENE DOKAZIMA
NISAM SIGURAN/NA

5. Prema Vašem mišljenju, poredajte službe za koje smatrate da su izvor identificiranja i prijave slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece?
Rangirajte brojevima od 1 do 5!

- a) Službe socijalne zaštite
- b) Obrazovne ustanove – školsko osoblje
- c) Policija
- d) Zdravstvene ustanove – medicinsko osoblje
- e) Stručnjaci/ službe za mentalno zdravlje

III U odjeljku "Iskustvo kroz dosadašnji rad" nalaze se četiri pitanja sa ponuđenim odgovorima i sa ponuđenim tvrdnjama koja se odnose na procjenu Vašeg iskustva, kroz svoj dosadašnji rad, o psihičkom nasilju djece. Molim da na pitanja odgovorite potpuno iskreno i otvoreno.

ISKUSTVO KROZ DOSADAŠNJI RAD

1. Da li ste, do sada, kroz svoj rad imali priliku zamijetiti psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece?
  - a) NIJEDNOM
  - b) JEDNOM
  - c) VRLO RIJETKO
  - d) MNOGO
  - e) NISAM SIGURAN/NA

2. Koji je status psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja koji ste, kroz svoj rad, mogli ustanoviti i zaključiti?
  - a) Potvrđeno (dokazano)
  - b) Indicirano
  - c) Nepotvrđeno (nedokazano)
  - d) U procesu obrade
  - e) Neodređeno

3. Sa kojim oblicima psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja ste se susretali kroz svoj rad?
(možete označiti više odgovora)
  - a) Odbacivanje kroz verbalno zlostavljanje
  - b) Izolacija
  - c) Ignoriranje
  - d) Djitetovo prisustvo nasilju u porodici
  - e) Navođenje na neprimjereno ponašanje
  - f) Zloupotreba i zanemarivanje djitetovih potreba uslijed razvoda roditelja
  - g) Ništa od navedenog

4. Koje su poduzete pravne radnje, kroz Vaš rad, u slučaju identifikacije psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece?
  - a) Nisu poduzete pravne radnje
  - b) Poduzete hitne mjere zaštite
  - c) Organi socijalne zaštite/mjere policije – bez učešća suda
  - d) Sudske mjere poduzete u cilju zaštite žrtve
  - e) Gonjenje (policija)/procesuiranje (sud) počinitelj
  - f) Ništa od navedenog

IV U odjeljku "Preporuke – prijedlozi stručnjaka" nalazi se jedno pitanje sa ponuđenim odgovorima koja se odnose na Vaše preporuke, tj. prijedloge za olakšani i kvalitetniji rad u slučajevima psihičkog nasilja djece. Molim da na pitanja odgovorite potpuno iskreno i otvoreno.

PREPORUKE – PRIJEDLOZI STRUČNJAKA

1. Koji su Vaši prijedlozi za olakšano prepoznavanje i omogućavanje prijavljivanja slučajeva psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja djece? (možete označiti više odgovora)
  - a) Redovito savjetovanje, edukacija i supervizija stručnjaka o prepoznavanju svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece i obavezi prijavljivanja slučajeva;
  - b) Poduzimanje odgovarajućih mjera stručnjaka kako bi osigurali da njihova prošlost i iskustva ne utiču na njihovu stručnu kompetentnost;
  - c) Mreže podrške za djecu – stalna podrška djeci u njihovom razvoju i odgoju kroz brojne ustanove i organizacije;
  - d) Mreža podrške za roditelje i skrbnike – stalna podrška, edukacija i pomoć roditelja i skrbnika u odgoju djece kroz ustanove i organizacije;
  - e) Reforma zakona i veća angažiranost vlasti u osiguravanju djelovanja ustanova pri pružanju pomoći djeci I roditeljima;
  - f) Izvještavanje medija – više izvještavanja o prepoznavanju različitih oblika nasilja i obavezi prijavljivanja slučajeva nasilja.
  - g) Škole – bolja edukacija i posvećenost stručnjaka zaposlenih u obrazovnim ustanovama u prepoznavanju, razotkrivanju i prijavljivanju slučajeva psihičkog nasilja djece.

Naziv odsjeka i/ili katedre:

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET
POLITIČKIH NAUKA

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Stranica 87 od 87

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za socijalni rad

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Dina (Bajraktarević) Mujanović

Naslov rada: Stavovi stručnjaka iz oblasti psihosocijalnog rada o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece

---

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 87

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;

- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 03.04.2023.

Potpis:

Dina (Bajraktarević) Mujanović